Kirke og Kultur

Indhold:

Redaktør: J. GLEDITSCH

Kirke og Kultur utkommer med 1 hefte hver maaned undtagen i juni og august. Abonnement kr. 10,00 pr. aar, utlandet kr. 15. Kan bestilles paa postanstalter, hos bokhandlerne og i ekspeditionen, Raadhusgaten 30 B. Eftertryk av tidsskriftets artikler er forbudt.

HEFTE 4 APRIL 1923 30. AARG.

STEENSKE BOKTRYKKERI JOHANNES BJØRNSTAD. KR.A

STEENSKE BOKTRYKKERI JOHANNES BJØRNSTAD

KRISTIANIA.

TIDENS TECKEN[1]

Av ärkebiskop Söderblom.

Vår Frälsare ålägger oss öppna våra ögon och se vad som sker omkring oss, söka tolka dess mening. Nog finns det tecken. Det gäller för oss att se dem, rätt tolka dem och handla därefter. Jesus sade: Ja, om himmelens utseende förstån I att döma, men om tidernas tecken kunnen I icke döma (Matt. 16:2—3). Jesus tog oupphörligt lärdom av vad som skedde, även av historien och politiken. Ett prov på Jesu klarblick och förmåga att tolka vad han såg, är hans förutsägelse om Jerusalems förstöring. Det var ingen kallblodig uträkning. Han grät över staden, när han från Oljeberget beskådade dess härlighet. Tecknen voro där. Han kunde icke underlåta att tyda dem. «Här skall förvisso icke lämnas sten på sten. Allt skall bliva nedbrutet.» Jerusalems förstöring förtonade för honom, och i varje fall för hans lärjungar, i hela världens förstöring. De tre första evangelisterna ha var sitt kapitel, som handlar om Jerusalems förstöring och tidernas ände, så sammanflätade i varandra, att man knappast kan urskilja den nära förestående historiske katastrofen från jordens slutliga kosmiska undergång. De gingo i ett för blicken, liksom ljus och mörker gå i ett nere vid horisonten på aftonhimlen. Fästän avståndet mellam de mörka molnen och ljuskällan äro många gånger större än på något avstånd på jorden, synas de vid horisonten ligga intill varandra. Perspektivet sammantränges. Men dess väsentliga innehåll är ljus och mörker, ljus eller mörker, på hur många millioner mil än bådas samspel mot varandra utdrages. På samma sätt med historiens horisont. Perspektivet er i evangeliet förkortat. Jerusalems oundvikliga öde går ihop med hela släktets och planetens öde, om än mänsklighetens historia ännu tager många årtusenden. Ty själva innebörden förblir dock densamma i alle skiftningar och blandnings-

[1] Tal vid Tolfte Allmänna Kyrkliga Mötet i Stockholm den 4de mars 1923. En utförligare framställning ingår i Hyllningsskrift till Oscar Ekman.

gestalter; mörker och ljus: Historien med dess utmynning betyder världsrikets och gudsrikets kamp.

Luften är laddad med förbannelse.

Siade tidernas tecken på Jesu tid om Jerusalems förstöring, så lära väl tecknen i vår tid tyda på Europas förstöring.

Många äro de siare, som söka tolka dem. Jesus kallar oss skrymtare (Luk. 12 : 56), om at vi icke söka tyda denna tiden och låta vårt inre döma om vad rätt är. Och om vi invända, att vi själva icke dragits med i virveln, utan sitta här uppe, trots all oro och allt hot, oförklarligt och underbart fredade i vår skandinaviska Nord, så svarar han oss, liksom han svarade dem, som enligt Lukas' 13 kap. berättade för honom om de galiléer, vilkas blod Pilatus blandat med deras offer: «Menen I, att dessa galiléer voro större syndare än alla andra galiléer efter som de fingo lida sådant? Nej, säger jag eder; men om I icke gören bättring, skolen I alla sammalunda förgås.»

Striden mellan världsriket och Guds rike har pågått från historiens morgongryning. Den gestaltar sig icke så, att det ena folket är världsriket och det andra gudsriket, huru gärna än folken så tolka sina mellanhavanden. Den andliga världens karta är krångligare än så. Andarna strida med varandra inom varje land, inom varje parti, inom varje riktning, inom varje grupp. Ja, gudsrikets och världsrikets motsats finns i varje hjärta. Gudsrikets motsats är överallt, i hjärtat liksom på historiens skådebana: själviskhet, maktbegär, mamonism, trångsynt egennytta förgiftad av övermod, hämndlystnad och fruktan. Farligast är kanske rädslan, ty den berövar både människor och djur besinningen. Icke ens den vredgade är så oförnuftig och grym som den hjärtskrämde.

Alla dessa själviskheter, eller, som man hellre kallar dem, egna intressen mötas på samma plan. Hur många egennyttor man än sammanställer, så blir det, hur man än lägger tilhopa, av additionen till sist endast egennytta. Därför äro alla konferenser dömda att misslyckas, som ha till föremål att mot varandra avväga och begränsa olika egennyttor. Någon varaktig hjälp står icke att vinna, förrän saken lyftes upp på ett annat plan, som jag här vågar kalla gudsrikets plan. Även där kan talas om egennytta och självhävdelse, lika vist som det är sant, att den som mister sitt liv, han skall vinna det, men den som gör allt för att behålla sig och sitt i självisk isolering, han skal mista det.

Aposteln har ett ord om kroppen med de många lemmarna, som icke kunna undvara varandra. (1 Kor. 12.) Omtanken om det egna blir kortsynt och därför i längden farlig, så länge den icke innefattar det egna i det stora hela och betraktar varje folk och rike, liksom varje enskild, såsom en fri och lika berättigad tjänare åt det gemensamma.

Ha vi såsom kristna någon uppgift i världen, och har Kristi församling härvidlag någon oppgift i världen, så borde den väl bestå i att lyfta fosterlandskärlek och all självbevarelse upp på Kristi plan. Det finns statsmän som ärligt vilja det, men de orka ej. De äro för svaga i sitt snille, i sin politiska förmåga eller i sitt sedliga liv. Och de få icke nödigt stöd.

Nu ett ord om det fruktansvärda, som från början väckt harm och fasa och som, liksom allt vad människor utså, måste uppskäras. Det är gruvsamt att tala om dessa ting. Hjärtat sammansnöres. Men jag har inget val. Det är en samvetsplikt. Jag behöver här icke orda om själva syndafallet, kriget. Jag uttager vissa moment.

När jag, nyss hemkommen från min tilfälliga tjänstgöring vid Leipzigs universitet, satt i Uppsala domkyrka i högmässan den tredje krigssöndagen, ljödo från predikstolen behjärtade ord av dom över brottet och av en kristen medkänsla med ett folk, som intet ondt anande, såg jättehärar vältra in med død och förstörelse över sina landamärken. Skall icke politiken vare förvisad från predikstolen? För visso. Men det finns i politiken sådant, som ingen predikant kan utan hyckleri och feg trolöshet mot Mästaren med likgiltighet och tystnad förbigå. Vi ha nogsamt sett, hur brottet not Belgien förgiftade kriget från början.

Med onda aningar läste vi vid de tyska truppernas återtåg om den systematiska förstörelsen av varje industri, varje maskin, av kanaler och andra samfärdsmedel, av frukträd, som utan knot givit sin frukt åt vän och fiende, vi undrade, om detta var nödvändigt, och vi blevo alltför sannspådda, när vi ryste vid tanken på hur dyrt denna fulländade härjning skulle stå dem som utførde den.

Efter stilleståndet kom den så kallade freden. Efter freden sammanpressades våra hjärtan av den fortsatta blockadens verkningar, då millioner oskyldiga barn och kvinnor, åldringar och sjuklingar i mellersta och östra Europa pinades och skördades av svält och höld. Deras tysta smärta, all deres jämmer ropar till himmelen om en skuld, som, enligt den engelske biskopens profet-

ord, kräver flera släktled för att försonas. «Våra härjade provinser äro våra barn», skriver en tysk moder.

Når blokaden en gång upphävdes, skockade sig förvecklingar i samband med det skadestånd, den besegrade utfäst sig att lämna. Vi skymta den svarta spökkammaren, som hadde inredts i Europas midt. Förvirrade underrättelser ha kommit därifrån, även ensidiga och vrängda och ofta inriktade blott på en episod i tragedien. De färgade raserna ha åtskiligt att kräva av «den vite mannen». Underligt att bakslaget først skall kännbart träffa en nation, som icke var med om de tidiga stora kolonierövringarna, som aldrig idkat slavhandel; men som började den evangeliska mission. Vad franska, engelska, amerikanska ögonvittnen eller pålitliga, opartiska, ja, kanske från början mot Tyskland starkt antipatiske besökare berättat oss efter veckor eller månader av sorgfällig undersökning, måste vi tro. Där råder terror, misstänksamhet, rädsla för att ens viska om vad som sker, en terror, värre än den, som fanns i tsarriket eller under Bobrikovs värsta regim i Finland. Människorna känna sig stå med ena foten i fängelset. Själar och kroppar smittas. Men vad värst är, under dessa är har en generation av ungdom växt upp, som under hela sitt liv aldrig kan glömma den kränkning och förödmjukelse, som hunger och umbäranden än djupare inpräglat. De främmande herrarna utveckla midt i ett utsvultet och döende folk omåttlig lyx på dess bekostnad.

Är det fred eller krig? Gränserna bli svävanda. Striden är ojämn mellan våld, utrustat med vapenteknikens yppersta alster, och den avväpnades och värnlöses tålamod. Bröd, mjölk, kol, som skulde nödtorftigt livnära och värma familjer, barn och vuxna i en befolkning på flera milioner, linne, som spädbarn och sjuka måste umbära, många tusentals hem och kärleksverksamhetens anstalter för ålderstigna, krymplingar, vanföra och sjuka tagas i beslag för trupperna, för officerare med sällskap som kräva stora utrymmen, och för diverse lokaler och tillbehör, även sådana som man icke gärna vill nämna. Hustrur och vuxna renhjärtade flikor anmälas till vanärande behandling. Familier vräkas ur sina hem eller sammanfösas. Hungersnöden och bostadbristen, redan svåra, ökas systematisk. I et överbefolkat industriområde, där trånga arbetarstäder ligga tätt intill varandra, instoppas vintertid en hel armé med artilleri, tanks, flygmaskiner och allt vad til den moderna krigskonsten hörer, en armé, vida större än hela tyska rikets härsmakt. Krigsdomstolar fungera i fredstid. Tjänstemän

och enskilda inspärras i fängelse, undergå kanske misshandel och utvisning i brutale former, uteslutande däför att de lyda sitt lands lagar och icke kunna förmä sig till att begå landsförräderi. Hundratusentals arbetare tvinges i fredstid att bryta tro och loven och göra slavtjänst åt främmande herrar. Förstå vi vad det betyder för människor, vanda vid rättssäkerhet och trygghet och besjälade av stränge hedersbegrepp, inbördes ansvar, fosterlandskänsla och personlig självständighet, att stå under godtycke och lida smälek och straff för att de ej svika vad som är dem heligt?

Ve de besegrade, væ victis, lyder det gamle ordet, som bittert besannas. Men därtill bör läggas: væ victoribus, ve segrarna genom det övermod och de frestelser, som segern lätt medför. Jag har i Tyskland hört mycket före storkriget om 1870 års anda, och jag har sett många prov på den förhävelse och självtillräklighet som den alstrade. Samma fara föreligger för varje segrande. Och skalan har nu mångfaldigats. Frestelsen blir större i samma mån, som inga materiella maktmedel kunna resas til motstånd, utan den egna kraften förmår vad den vill. Så är ställt både i den enskildes och i folkens hushållning. Man glömmer lätt i känslan av egen maktfullkomlighet det som Lasalle yttrade till Bismarck: Bajonetter äro nyttiga til mycket, men man kan icke sitta på dem.

Jag har ur Europas vånda under och efter storkriget framdragit dessa fyra moment: inbrottet i Belgien, Nordfrankrikes systematiska förstörelse vid återtåget, den fortsatta blockadens hungerkrig och den franska besättningen av allt flera tyska områden, för att visa, hur atmosfären är laddad med förbannelse, och hur lätt en ny urladdning kan framkallas, än mer elementär och förtvivlad och bottenskrapande än den förra.

Det är nödvändigt att se verkligheten rakt i ögonen. Livet har brutaliserats. Hos den besegrade märkes det bäst. I Mellaneuropa utrotas de mellarsta stånden, de som varit bärare av den andliga kulturen och höga sedliga traditioner, över huvud sådanna grupper och arbetsuppgifter, som bidraga till att göra samlivet mer nyanserat, mjukare, noblare. Brutal självhäfdelse går fram som väldiga tanks både inom samhället och i staternas inbördes förhållande, krossande allt i sig väg.

Det enda, som man räknar med i världsrikets kalkyler, är vapenmakten och dess förutsättningar. Man gör det uppenbarare i dessa år, än Europa förut kunnat se. Det er ingan tröst för de folk, som äro måna om sin självbestämning, även om de höra till de mindre i världen. Men det är ett obarmhärtigt svart streck över vackra

inbillningar, en maning till oss att räkna med verkligheten, med världsrikets verklighet sådan den ter sig, när konventionella klädesplagg av vackra fraser och slagord klädes av, men också framför allt en maning att räkna med den andra verkligheten, til vilken vi sedan komma, nämligen gudsriket.

För oss, Europas bortskämda barn, bortskämda icke med sol och värme, men trots allt som här brister och bör förbättras, bortskämda under världsnöden med fred, men bortskämda framför allt med frihet, urgammal självbestämning för oss är träldomens smälek omöjlig att fatta. Vi sakna också den självtukt, som fordras för att man skall bevara något av sin månskliga värdighet, fastän man bragts in under slavens villkor. Att år efter år uthärda förödmjukelser utan förtvivlans revolt är mer än människor förmå, och dock sker det. Storkriget visade hos tjugonde århundradets förtalade människovarelse sådana kroppens och själens krafter, som ingen anat. Men nu gäller det att vinna seger utan vapen, eller rättare uteslutande med den sedliga kraftens och fredens vapen, med självtukt, nerver, sinnesnärvaro och uthållighet. Det är ett ännu värre kraftprov än världskrigets mödor. Det försvåras genom svält, fängelse och umbäranden. Men det försvåras ännu ytterligare genom den moraliska rubbning, vars stötar under krigstiden kändes ganska oroande så långt som hit till vårt neutrala land, men som i Mellaneuropa blivit en sedlig katastrof, för oss omöjligt att fatta.

Ändå finnes i Tyskland många tusen och åter tusen kristna människor, som icke tänka på vedergällning eller fyllas med den naturliga människans hopp om framtida straff över dem, som vållla lidandet. Nej, de betrakta hämndetanken såsom en ännu värre hemsökelse. Midt i sin nations martyrium säga de och bedja de och skriva de: «Gud hålle våre hjärtan rena från hämnd och hat. Ty vad vi lida förgiftar vår tilvaro, kantar nationens väg i denna tid med våra barns lik och rycker i förtid bort många av våra ädlaste och bästa. Det skär i hjärtat att se män, som ägnat sitt liv åt sanningens utforskande eller åt osjälvisk kärlekstjänst, stå där med darrande händer och uttömd livskraft. Men hatets och vedervällningens tanke förgiftar våra själar. Därför skola vi icke släppa in den i vårt inre, hur metodiskt och hårdt den än hamras in av den behandling, vi röna.» Annorstädes har jag sökt antyda lidandets kristna tolkning, som uppehåller de bästa i det nationella martyriets länder, nu de kristna i reformationens moderland, liksom förut diktare och mystiker i det nesligt styckade Polen.

Men jag behöver icke tillägga, att en dylik sinnesförfattning icke behärskar folket i dess helhet. Poliser, fredliga fotgängare, enskilda medborgare, tjänstemän, familjer mottaga förolämpningar, intrång och övervåld utan motvärn. Man må icke tro, att detta sker efter bergspredikans föreskrift att vända den andra kinden till, när man blir slagen, utan det är enda utvägen för en högt kultiverad, tänkande befolkning att hävda sig själv och icke giva anledning till ännu värre åtgärder. Det sker med sammanbitna tänder. Stridens ojämnhet och den onaturliga behärskningen laddar själarna med sprängämne.

Tidens tecken mana till bot och bättring.

Nu gå vi till oss själva. Tidigt under världskriget varnade jag oss för neutralas särskilda frestelse till fariseism. Den frestelsen kvarstår förvärrad den dag i dag är. Må vi akta oss för att sätta oss på någon domarstol. Må vi med piskslag fördriva den lilla otäcka djävul, som heter självbelåtenhet och som gärna indtager en fredad plats bakom vår sorg och vår smärta över ved som sker i världen. Här gäller Frälsarens ord: Tron icke att dessa äro mer syndare än I: «Om I icke omvänden eder, skolen I sammalunda förgås.» Pröve var och en sig själv. Fråge var och en sig själv, huru han, huru vårt folk skulle handla i en liknande påfrestning, segrarens påfrestning eller den besegrades påfrestning. Föra vi den rannsaken allvarligt, då måste vi slå oss för vårt bröst och säga, att vi sannerligen icke ha något att berömma oss av! Nej, allt kött vare stilla inför Herren (Sak. 2 : 13). Hela jorden vare stilla inför honom (Hab. 2 : 20). Varför larma hedningarna? Varför tänka folken fåfänglighet? Kommen til förstånd, I nationer, låten varna eder, I mäktige på jorden. Tjänen Herren med fruktan. Låtom oss i tid vända om från de onda vägarna, vilkas utmynning i skräckens och eländets helvete vi nu bevittna. Det första och det sista, som tidens tecken nödga oss till, är bot och bättring. Behärskas vi av världsrikets eller gudsrikets ande? De tider, då världsriket visar sig sådant det är, kallas av Skriften för de yttersta tiderna. Förvisso leva vi en dylik tid. Mamon, maktbegäret och vad avgudarna allt heta, medgiva i lugnare tider en dyrkan, som det behövs skarpsynta ögan för att skilja från rättfärdigheten. Men nu ha ondskans makter kastet masken, i förlitande på människornas förblindelse. Nu ser vårt Europa vart det bär, när världsrikets

ande får makten. Den som har ögan att se, må förstå vad han ser och bli botgörare för sig själv och andra.

Dömen icke.

Nu må ingen lata anklagelsen stanna på et särskilt folk. Det är en oavvislig, om också smärtsam plikt för oss att utan tvekan fordöma det, som vårt samvete måste förkasta och det som vållar ofärd. Men vem av oss tilltror sig att pejla människors hjärtan och bevekelsegrunder? Ingen må tro, att vedergällningens kanslor behärska alla Frankrikes milloner eller ens de hundratusental, som nu halla vakttjänst langt inne i Tyskland. I varje nation äro världsrikets och gudsrikets drifter blandade om varandra. Allt kommer an på, vilkendera sidan får övertaget i den ständiga kampen. Gränsen går icke mellan två språk eller två riken eller vid Rhen eller någon annan geografisk, flytande eller fast skiljelinje, utan gränsen går inom varje nation mellan olika viljor och inom varja vilja mellan den naturliga människans själviskhet och den omvända människans vetskap om, att hennes själ kan frälsas och vinnas endast i inbördes tjänst.

Tidens tecken mana till kärlekens verk.

Här prövas kärleken. Mat fattas, kläder fattas, värme fattas. Laboratorier och kliniker, där rön gjorts av värde för hela mänskligheten, och där vetgiriga samlats från alla civiliserade länder och erhållit kostnadsfri vetenskapslig handledning, sakna nu de allra elementäraste hjälpmedel. En professor eller präst har kanske icke längre råd att hålla sig med en tidning. Det lönar sig minst av allt att slå sig på andliga värv. Men ändå arbetas det. Man söker rädda själen genom att bita sig fast i tankens arbete och sluta ögonen för dagshändelserna. Studenter, lärare, vetenskapens och kyrkans tjänare taga anställning några av veckans dagar eller några av årets månader i gruvor, såsom flyttkarlar, vid tegelbruk och i andra värv, som icke kräva något större mått av yrkesskicklighet, för att ägna de andra timmarna eller dagarna eller nånaderna at sitt kall och studiearbete. Diakonissor och sjukvårdare och andra kärleksverksomhetens tjänare, där de icke fått ofrivillig tjänstledighet, genom att sjukhus, konvalescenthem och skolor beslagtagits för de främmande soldaterna, äga mångenstädes knappast föda för dagen. Men de hålla ut. De nedsätta frivilligt sina löner eller avstå från varja kontant bi-

drag. Anstalterna kunna icke taga emot nya lärlingar, manliga och kvinnliga, till kärlekstjänsten; ty de äro icke ens i stånd att hålla dem med kläder. Men man räknar lugnt ut, hur man ytterligare kan spara.

När på Diakonimötet i Münshen i fjol gäster från den evangeliska kristenheten i flera av Europas länder åhörde, huru den tyska kärleksverksamhetens tjänare samrådde om möjligheten att hålla ut, yttrades icke den ringaste vädjan om frammande hjälp, utan man meddelade erfarenheter, hur man skulle kunna nedbringa allt vad kostnader heter under det minimum, vartill man redan nedpressats och som ligger djupt under vad vi skulde kalla för existensmöjlighet eller människovärdig tillvaro. Ingenting gjorde på oss så djupt intryck som vad vi hörde den aftonen. Det var en stillsam beslutsamhet, villig att bära alla offer.

Det är en ojämn kamp. Samariten hjälper med den knappa olja kan kan skaffa eller få, men den slagne mannen får nya, ännu våldsammare slag. Vi får ändå icke förtröttas. Gal. 6 : 9.

Att det nu i Centraleuropa finns sådana, som äga och förstjäna övernog, men icke ställa sig och sitt till tjänst åt nöden och nationen, saknar icke motstycke, men åsamkar svår skuld.

En Dröm.

Der finns knappast i detta land någon, som känner varmare tacksamhet mot Frankrike och dess odling än jag, mot dess stormän eller ringare tjänare, som förenat höga ideal, en sträng stil på levnaden och ett oegennyttigt arbete med små och trånga villkor, utan klagan, utan surhet med en leende förnöisamhet och glädje, betecknande för la ville lumière, där icke ens gränderna kunna uppvisa trasiga kjolkanter eller ett ovårdat hår, och där lärarinnan med sin arbetsdag av fulla tolv timar leende säger: Nous travaillons tout en riant. Säkert är, att der icke i Sverige finns någon, vilkens hjärta klappar fortare vid ljudet av det skönaste av alle språk, jag säger det skönaste, men icke det käraste, ty mitt eget är kärast, men väl det skönaste, lika väl, som jag finner den danska flaggan vackrast av alla världens fanor, om än den blågula är för mitt hjärta kärast.

I forna tider har ju stämningen Danmark och Sverige emellan under århundraden varit densamma, som nu mellan Tyskland och Frankrike. Men nu leva vi som vänner, därmed bäst tjänande

var och en sitt eget väl. Skulle icke våra stora syskon Frankrike och Tyskland kunna följa de smås föredöme?

Jag har under de sista åren ofta drömt en dröm. Den är dåraktig. Men man måste någon sällsynt gång ha rätt med aposteln att tala något litet efter dårars sätt (2 Kor. 11 : 1). Jeg vill nämna drömmen lika visst, som jag här talar i Kristi kyrka och församling och därför väl kan tåla realpolitikens överlägsna leende över en så bottenlös barnslighet.

Är det en utopi att alla tre, Sparta, Aten och det världsfamnande Macedonien skulle hålla ihop? När jag här talar från ett kristet hjärta och till medkristna, är jag nödgad att varken tänka eller säga, att någonting kan vara omöjligt för Gud. Jag är nödgad att se och säga sanningen, även om det skulle vara en tyst överenskommelse och en konventionell lögn, en hädelse mot nationalismens avgud att uttala denna sanning. Profeten i Gamla testamentet hade något av samma obekväma ställning. Vi erkänna hans rätt. Mänskligheten löper ofta blindt och vanvettigt vägar, som leda till döden. Den måste stanna, besinna sig, slå in på en annan väg. Det möte, till vilket ansvariga män och kvinnor borde samlas i kärlekens och frälsningens namn, borde betyda, om det samlas i Haag: «Haag, tio minuter. Nationer på väg til helvetet byta om tåg till himmelen».

Låtom oss höra profeten och se hans syn av de två tävlande rikena på hans tid, Egypten och Assyrien. «På den tiden skall Israel såsom den tredje i förbundet stå vid sidan av Egypten och Assyrien, till en välsignelse på jorden. Och Herren Sebaot skall välsigna dem och säga:

Välsignad vare du, Egypten, mitt folk,
och du, Assyrien, mina händers verk,
och du, Israel, min arvedel.»

(Jes. 19 : 24—25.)

Tror I icke, att Gud har en sådan välsignelse i beredskap for varje folk?

Nu har de tre andra namn. Jag predikade över den texten i Helga Trefoldighet i Uppsala år 1915. Det enda samförstånd, som skulle hos oss i väntan på det sannskyldiga övernationella rättssamfundet framkalla någon tillfredsställelse, består av Frankrike och Tyskland och England, Tyskland, arbetets, tänkandets, drömmarnas och passionsmusikens folk, Frankrike, nationen med stil och smak och glans och stålblank energi, och det brittiska

världsimperiet med dess fulländade realistiska klokhet och styrelseskonst, med dess mystiker och med vår civilisations förnämligaste människotyp.

Ägde dessa tre samförstånd, så skulle vi somna och vakna i frid. Ja, det skulle ske, om endast de två kontinentala makterna kunde vinna grannsämja.

Jag har nu givit fritt lopp åt min kärlek til dessa tre underbara kämpar för Europas ära, utan att utestänga från rättmäsigheder något folk, som i smärre eller större omfattning bidragit därtill. Men det är en dröm. Och det är tid att övergå från dröm til verkelighet.

Tidens tecken tvinge till att stärke vissheten om Gud och den verdsliga verkligheten.

Eftersom orimligheten i det som jag har drømt förmodligen tagit bort tilliten till vad helst jag kan hava att förmäla, ber jag eder nu att icke lyssna till mina ord, utan att lyssna till andra röster, till en kör av röster. Men för att höra, måste vi vara tysta i våra hjärtan. Vi få icke låta bråk och buller, som vill upptaga hela vår uppmärksamhet, dränka dessa röster från verklighetens värld, utan vi skola låta dem stiga över den anspråksfulla overklighetens larm. Vem kan höra?

Det är många språk, en sannskyldig larm. Men vi märka ingen psykopatisk extas. De olika tungomålen kunna förstås inbördes, därför att de alla tala om ett enda ämne, människohjärtats trängtan. Och de vända sig till samme vän och hjälpare. Vad vi höra, om vi lyssna efter, är böner, tilbedjan och ängslan, som strömmar ur uppriktiga kristna hjärtan. Samstämmigt uttalade eller ordlösa uttryck av förtröstan och beslutsam lydnad bilda ett mystisk band mellan Kristi trogna i alla folk. Såsom I märken har jag nu lämnat drömmarnas och ovisshetens vanskliga område.

Här komma vi till den enda pålitliga verkligheten i vår värld. Här är ingen inbillning. Här få vi fotfäste i verkligheten, i vår verklighet, den enda verklighet med vilken vi kunna räkna i vår strävan och i vårt hopp.

Vår enda möjlighet är att tro på Guds makt och således också tro på denna kärna av Kristi lärjungar, att tilhöra deras tal, upptagas däri av Guds förlåtelse och att hos oss och våra bröder och systrar väcka ett skärpt medvetande om vår kristna plikt i fråga om samfundets och folkvärldens frälsning och framtid. Når vi vädja från världsrikets makter till de kristnas samfund i alla

länder, gå vi icke från aktningsbjudande ting till en dimmig, halvt overksam idealism, utan vi vädja i själva verket från den skrymmande och bullersamma fåfängligheten till den tillvaro, som är värd att leva i och leva för, det är: Guds rike.

Här får ingen avrustning ske, ingen minskning av försvarsbördan, utan tron och kärleken måste stärkas och sammanföras till stora, lydiga enheter, som kunna manövrera samfällt mot upplösningens härsmakt.

Auktoritetsfrågan.

Det är just bristen på respekt och fritt erkänd myndighet i vår tid, som utlämnar mänskligheten åt vapnen och de brutala maktmedlen. Det kan sitta fruktansvärdt mäktige personer på maktens tinnar med de mest fruktansvärda materiella och andliga medel för att vidmakthålla sin ställning utan hänsyn. Men det kan hända, att de samtidigt sakna all verklig myndighet, vilket också visar sig, när den politiska viden kastar om. Verklig myndighet är den auktoritet, som finns även oberoende av den förmåga någon kan äga att kasta i fängelse och slå ihjäl. Sådan auktoritet är det som människan och riket och mänskligheten framför allt behöver, eftersom ingen utvärtes myndighet kan bli befästad, om den saknar en genklang i människornas hjärtan. Aposteln hade inga som helst utvärtes maktmedel. Ändå gjorde han anspråk på myndighet, och han formulerade i beundransvärde ord betingelsen för en dylik verkleg auktoritet: (2 Kor. 4 : 2) «Vi gå icke illfundigt till väga, utan framlägga öppet sanningen och anbefalla oss så, inför Gud, hos vår människas samvete».

Jag hemfaller säkerliken åt beskyllningen, att jag otilbörligt givit mig in på politikens område, men jag har gjort det med berådt mod. Jag har känt det som en samvetsplikt i min egenskap av kristen och församlingens betrodde tjänare att söka, så godt jag förmår, se och återgiva tidens tecken i hela deras förfärande allvar och hot, og jag har anfört Frälsarens ord om det vi manas till inför en sådan förstöring som sker. Vi manas icke till att försiktigt draga oss undan eller att med pösande och moraliserande later fälla domar över våra medmänniskor och systerfolk i världen, utan vi manas till att gå in i oss själva, i vårt eget liv och i vårt folks liv och göra bot och bättring, så att Gud blir Herre hos oss, icke vi själva, icke världen och syndens makter. Vi manas till att tjäna kärleken.

Då skola också misströstan och förtvivlan vika undan.

Jesus skulle aldrig hava lärt oss att bedja: Ske din vilja såsom i himmelen så ock på jorden, om Guds vilja på jorden endast betydde dom och förkastelse med räddning för ett fåtal. Ty på sådant vis sker Guds vilja icke i himmelen. Utan frälsaren blickar fram till Guds herrevälde, som flyttar något av himmelens frid ned på jorden.

Vi kunna trots tidernas gensaga icke släppa hoppet:

> Han kommer, han kommer, den dag som vi bida,
> då folket förenas i kärlek och tro».

Dette er det tredje, vartill tidernas tecken mana oss: att stärka gudsförtröstan i våra egna hjärtan, så att Guds andliga värld, som vi icke se, blir för oss vissare än världen framför oss och omkring oss. Gud hjälper vår svaga tro genom att låta oss se gudsmänniskorna i vår tid, de äro icke färre, kanske jämförelsevis flera än någonsin i kristenhetens historia. Det gängse talet om avkristning är fåvitskt. Jag vill icke nämna namn, men kärlekens offervillighet och kärlekens hjältemod ha under världsvåndan uppenbarat Guds makt för en var, som icke är blind i öga och själ. Gudsriket har trots allt en armé att mobilisera, som räknas icke efter antal utan efter tron och andekraften och levernets rena hängivenhet. Kristenhetens styrka ligger i de enskilda personernas hängivenhet och andekraft.

Tidens tecken inskärpa vår enhetsplikt.

Hur är det med de kristnas enhet? I den nuvarande nöden utsande vi biskopar och pastor primarius för drygt en månad sedan en vädjan till våra medkristna och de ansvarige statsmännen, icke för att döma någon, men för att «frågan om fred och skadestånd må lyftas ur dess nuvarande försumpning i krigshot och vedergällning till den högre ståndpunkten av inbördes förtroende och god vilja».

Pressen har bragt till eder kännedom ett antal av de många gensvar, som inströmmat från skilda länder och som bevisa hur djupt och innerligt människor överallt besjälas av samma åstundan. Den svåraste ställningen ha härutinnan våra bröder i Frankrike. Ty nationalismen måste vara stark i en nation, som full av sår efter genomgångna fasor nu är segrare och samtidigt Europas förnämsta militärstat bredvid en avväpnad granne. Jag

tackar Gud för vad jag nu kan betyga (samtidgt med att stor affär gjorts av det ledsamma missödet att i den franska texten icke en hel mening, men förra delen av en mening utfallit, ett missöde, som verkligen skulle beröra mig djupare, om icke saken varit skött av fullt kompetenta personer och om de bortfallna orden betydde någon som helst väsentlig ändring, vilket icke er fallet). Jag tacker Gud för nya, hjärtegripande intyg, som jag i går erhöll på, att helgade och starka själar just i Frankrikes kristenhet, till vilken jag står i oändlig tacksamhetsskuld, *tacka oss varmt for vår vädjan* och förena sig med oss och våra medkristna i alla länder i brinnande bøner och oavlåtliga strävanden för samma mål.

Vi äro icke längre försvarade med att gå i skilda hopar. «Vi måsta enligt apostelns ord såsom medarbetare för Guds rike (Kol. 4 : 11) bedja och sträva att samfällt med alla Kristi rättsinniga lärjungar i världen modstjäla ondskans makter, föra sanningens talan och tjäna kärlekens ödmjuka stormakt. Icke spridda, kallsinniga hopar, utan en målmedveten här skall följa Mästaren, fastän vi veta, att icke vår tro och ansträngning utan endast Guds makt bringar riket å bane». De hava icke orätt, alla dessa enkla, rättframma människor, som, obekanta med teologiens och kyrkopolitikens begrepp och distinktioner, fråga, varför icke Kristi kyrka och församling blir endräktig i liv och arbete. Hur kan hon eljest motsvara Frälsarens ord och anda?

Plikten att ena oss och förtroendefullt samverka är den fjärde maning som tidens tecken giva oss. Men hur skall detta ske? Här må endast de tre huvudvägarna kort angivas, för att vi må se vilken vi skola följa. Jag kallar dem: *Roms väg*, den evangeliske *frihetens väg* till trosenhet och *kärlekens väg*.

Roms våg. Det finns i kristenheten sekter som i sin konfessionella och institutionella fullkomlighet fordra, att alla kristna skola tänka alldeles som de, handla och organisera sig likedant som de. Med en sådan uppfattning kan kyrkans enhet förverkligas ändast därigenom, att andra samfund avsvärja sina heliga erfarenheter och läror och gudstjänstformer för att ansluta sig til den allena saliggörande sekten. Hava de stora evangeliska samfunden uppställt slika anspråk förr i världen, så äro dessa nu länge sedan förvisade till det museum, vartill man förvandlat tortyrkammaren. Men Rom kräver den uppslukande enheten, i anstaltens namn ännu mer än i lärans namn. Rom vill att kristenhetens andra andliga hem skola bliva utan plats och flytta över till Rom. En

sådan metod står i motsats mot evangelium. Den är vidare utsiktslös, såsom kyrkohistorien bevisar.

Frihetens väg. Den evangeliska metoden låter var och en få stanna hemma i de former för gudsdyrkan och hyrkoliv, som äro honom förtroliga, men vi alla skola blicka över skiljeväggarna in till varandra och leva i gemenskap. «Att göra sekter dugar icke och hjälper icke», yttrade Luther. Ingen lag, ingen institution kan förverkliga de kristnas sanna enhet. Det kan andast Andens gemenskap.

Vi få icke stödja oss på något människoverk eller på någonting annat, som är förgängligt. Då vilar vår förtröstan på lösan sand. Då äro vi dömda till otrygghet. Huvudartiklarna om Jesu Kristi verk och vår återlösning, som icke kan ernås genom fromhetsiver eller förtjänst eller någon kyrkomakt, få icke rubbas, ens om himmel eller jord falla, skriver Luther i de Schmalkaldiska artiklarna. Här gäller hans ord, att kärleken tål allt, men tron är ögat, tål intet smolk. Det hør till vår uppgift i kristenheten att förkunna denna rena lära. Hon måste uppenbaras för hela kristenheten. Endast den rena evangeliska insikten kan åstadkomma trosenhet i kyrkan. Det behøver jag icke bevisa. Enklast kunna våra principer sammanfattas i den enkla grundsatsen: «mellan Gud och själen» eller, och det säger för oss detsamma, «mellan Kristus och tron får intet tredje, ingen institution, inden lag, inga egna gärningar tränga sig in».[1]

De flesta av oss betänka icke det heliga ansvar, som lades på oss, då vi benådades med Kristi, Pauli och Luthers rena avangelium. Jag kan icke nekta till, att jag gläder mig över den starka protestantiska ande, som då och kommer fram ur Sveriges folksjäl, och som väl behövs, ty Rom har många maktmedel och en oerhörd styrka i påvens envälde. Jag gläder mig, även då den i missförstånd eller okunnighet riktar sig mot mina förmenta katoliserande tendenser. Kanske kommer sig dette helt enkelt av den suggestiva verkan, som själva ordet katolsk har. Historisk har det knutits till den romerska kristenheten, också till den ortodoxa. Men saken kunna vi icke släppa ifrå oss. Jag påberopar mig härvid på ingen mindre än vår evangeliske kyrkofader i Sverige, ärkebiskop Lars (Laurentius Petri), då han i sin Kyrkoordning av 1571 med all kraft gör gällande att vi äro katolska lika

---

1 Ur Svenska Biskopsmøtets svar till Anglikanska Biskopkonferensen om nattsvardsgemenskap.

mycket som de romerska, ja mer än de. Det har blivit ännu sannare i historiens fortsättning dels genom Roms avgränsning, vilken blev definitiv på Vatikankonciliet i och med dogmen om påvens ofelbarhet, dels genom den växande andliga gemenskapen inom den evangeliska kristenheten. Ordet katolsk får icke skrämma oss, ty det är ett hedersnamn. Vi bekänna unga och gamla i varja högmässa och vid varja dop vår tro på en hellig, katolsk eller, såsom vi översätta det, «allmänlig» kyrka. Romersk och katolsk strida mot vartannat. Ty namnet romersk binder i former under påvens välde. Men katolsk betyder allmännelig, i motsats mot sekterisk. Kyrkan kan icke i sanning bliva katolsk, allomfattande, om hon icke i sin helhet inser och tillämpar den evangeliska friheten.

Kärlekens väg. Jag vill nu i tredje rummet visa på en högre väg, kärlekens och råttfärdighetens väg, den väg som Frälsaren gått förut och som sålunda består i Frälsarens efterföljd. Vi hava talat om Roms enhetsmetod och om den evangeliska vägen till trons enhet. Men vi kunna icke stanna i vår söndring och därav vållande vanmakt, till dess vi enast i tro och lära i den rena evangeliska frihetens tecken. Kärleken och vårt kristna samvete manar oss till sammanslutning och samverkan. Hur länge skola vi gå splittrade och svaga?

Se vi på arbetet för enheten, på det vid krigsutbrottet billade Allmänkyrkliga Förbundet, på *Ekumenisk kristen gemenskap*, till vilken Tionde Allmänna Kyrkliga Mötet här i samma Blasieholmskyrka år 1920 valde ombud och som vill förena kyrkesamfunden i liv och arbete, — dess Verkstallande Utskott beslöt i fjol i Hälsingborg efter Allmänkyrkliga Förbundets stora och betydelsefulla möte i Köpenhamn i augusti att sammanträda i Wittenberg i år, — se vi på Förbundet för Kristet Samhällsliv och andra företag, såsom de amerikanska episkopalernas ädla strävan för enhet i tro och författning, så ana vi trots splittring och svårigheter, att den evangeliska kristenheten äger en högre grad av andens enhet, än skenet och den allmänna meningen låtit oss förmoda och vi själva vågat tro.

Vi behöva en evangelisk livs- och arbetsgemenskap. Vi behöva ett förbundsråd, ett ekumeniskt kyrkoråd, som icke får blanda sig i kyrkans inre angelägenheter, men som över folkens gränser och över konfessionernas gränser förfäktar den evangeliska kristenhetens samfällda livsinteressen. Icke genom någon yttre maktställning, utan genom rent andlig myndighet. Genom or-

dets kraft allena skall ett sådant fritt valt och förordnat Collegium Christianum göra sig gällande, i samma mån som det giver tunga åt det kristna samvetet och i mänsklighetens och kristenhetens brännande frågor rent och klart uttrycker Kristi heliga kärlek. Vi behöva gemensamma klara tankar om det som vår Frälsare fordrar av sin församling i mänsklighetens nu härjande nöd. Vi behöva en gemensam hand för kraftig gärning av kyrkan och en gemensam röst för det kristna samvetet. Hur känna vi icke i dessa dagar bristen på ett dylikt gemensamt språkrör?

Vi behöva, för att åstadkomma en dylik arbetsgemenskap, grundad på vår verkliga livsgemenskap och på Kristi efterföljd, och för att skapa en ständig fri representation i ett ekumeniskt eller evangeliskt kyrkoråd, först hålla ett möte för praktisk kristendom, sådant Luther i sitt företal till de Schmalkaldiska artiklarna påyrkade. Det kristna Concilium, som hans tid behövde, skulle i stället för de prästerliga och liturgiska toalettfrågorna behandla andra och viktigare spörsmål. Luther skriver: «Furstars och städers oenighet, ocker och girighet har brutit in som en syndaflod och försvaras under sken av rätt; självsvåld, otukt, högmod, överflöd och högfard — — — och ett oskäligt stegrande i handel och vandel — — — hava så tagit överhanden. Om dessa huvudsaker, som i andliga och världsliga ståndet emot Gud förövas, skulle i ett möte avhandlas, så finge man för mycket att göra och skulle icke behöva att hålla narraktiga samtal om fotsida långrockar, hårplättar, rakande och klippande». Översätta vi Luthers ord på det ännu hårdare tungomål, som våra år tala, så igenkänna vi det väldiga praktiska program, som föreligger för de kristnas samråd och samverkan.

Skola vi göra allvar med att följa vår Mästare, så kunna vi icke med gott samvete alltjämt vandra i spridda flockar. Välsignad vare varje redlig själ, som tror på Andens enhet och troget tjänar Mästaren och bröderna! I gemensam kärlekstjänst komma vi närmare varandra, emedan vi komma Mästaren närmare. Då skola vi så småningom få skåda mer, även i kristenhetens liv och inflytande, av den ena heliga kyrkan, som vi bekänna, på hvilken vi tro, till vilken alla kristtrogna hjärtan i alla kristna samfund redan nu i Andens enhet höra och som en gång i evigheten skall stå inför tronen.

Nathan Söderblom.

SPIRITISMENS BLÆNDVÆRK
OG
SJÆLEDYBETS GAADER

I martshæftet af «Kirke og Kultur» har cand. mag. Ragnhild Blicher-Simonsen underkastet mit arbejde «Spiritismens Blændværk og Sjælelivets Gaader» en ret skarp kritik, idet hun fæster sig ved en enkelt side deraf, den stilling, jeg har indtaget til spiritismens saakaldte fysiske fænomener. Jeg skal paa dette omraade være som et naivt barn, der ser tryllekunster og lader sig imponere deraf, og kender ikke de spiritistiske oplæringers abc! I stedet for at lade mig vildlede af mand som Wallace, Crookes, Schrenck-Notzing, Richet o. s. v., skulde jeg have ladet mig retlede af hr. F. Faustinus. Her er autoriteten, der taler det sidste ord. Naar denne autoritet har udtalt sin mening om en sag som «Enggaardsmysteriet», saa er der ikke længere noget mysterium. - Med al ærbødighed for min ærede modparts kundskaber og belæsthed paa dette omraade (jfr. artiklens indledning: naar man har læst nogle hundred eller tusinde beretninger som telepati, spøgeri, oktulte fænomener og seancer etc.) forekommer det mig, at der ind i al denne kundskab og belæsthed spiller et ret stærkt subjektivt element, en forudindtagethed der gjør, at frk. Blicher-Simonsen ikke altid synes helt retfærdig i sin dom. Det er aabenbart, at der hos frk. Blicher-Simonsen er en vis aversion mot at anerkende spiritismens fysiske mærkværdigheder. De maa meget nødig eksistere. Følgelig bliver det medium, der angives at præstere dem til en bedrager, ja helst til en bevidst bedrager, og den, der mener at iagttage dem til naiv, godment og kritikløs. Om min første hjemmelsmand i Roskilde, hr. fotograf Carolsfeld-Krause, hedder det saaledes: «han er ligesaa overfladisk i sin iagttagelse av Einer Nielsen, som han synes at have været samvittighedsfuld i sin selviagttagen», og hans beretninger om Einer Nielsen er «naive», og han har «manglet forutsætninger til at bedømme ham». Højst mærkværdigt! Den mand, der er en samvittighetsfuld iagttager overfor sig selv, bliver ganske overfladisk, naar det gælder en anden. Den mand, der i aarevis har studeret spiritismen og vistnok ogsaa læst baade hundreder og tusinder beretninger om de spiritistiske

fænomener, baade for og imod, han bliver nu ganske naiv, og den mand, i hvis hjem Einer Nielsen er kommet og har boet gjentagne gange fra unge dage, som har set dennes mediumitet udvikle sig for sine øine, og som refererer det ene ejendommelige lille træk ved siden af det andet til forstaaelse af dette unge mediums karakter, han mangler nu efter frk. Blicher Simonsen ganske ævnen til at bedømme ham! Mig synes det, at jeg her sporer en forudindtagethed, der gør, at jeg ikke har tillid til min ærede modparts domme som virkelig uhildede og retfærdige. Hvor kan hun faa mod til at fælde dem? Jo — for hr. Carolsfeld-Krause fortæller en ganske mærkværdig ting, der sprænger den gængse videnskab, han beretter om levitationer og materialisationer og meget andet merkværdigt, som han og andre har oplevet sammen — men saa *maa* han jo være naiv og overfladisk og mangle evne til at bedømme, hvad han ser for sine øine! Det er den skjulte tankegang.

Saaledes spiller en række subjektive forutsætninger ind hos os alle i bedømmelsen av disse forhold — hos frk. Blicher Simonsen som hos mig selv.

Jeg kan ogsaa udtrykke dette paa en noget anden maade.

Naar frk. Blicher Simonsen skal bedømme disse ting tager hun sit udgangspunkt i mediernes bedragerier. Gang paa gang er det konstatert, at medierne laver fusk, simulerer, laver kunstig teleplasma og uægte bankelyd o. s. v. Det ved vi andre ogsaa uden derfor at gøre det til en hovedsag. Men for frk. Blicher Simonsen er det en hovedsag, baade Alpha og Omega. Medierne har bedraget i mange tilfælde, altsaa maa de formodes at have bedraget i alle tilfælde, hvor det ekstraordinære siges at være traadt frem.

Jeg har et andet utgangspunkt. Ogsaa jeg ved noget om mediernes bedragerier, men dette er mig ikke noget primært, kun noget sekundært for min bedømmelse av dem. Mit udgangspunkt ligger et helt andet sted. Det ligger i det ekstraordinære, som paalidelige mennesker, lægmænd og videnskabsmænd, beretter at de har oplevet,oplevelser, overfor hvilke bedragerihypotesen ikke slaar til i *mine øjne*.

Lad mig nævne et par eksempler.

Den, der staar overfor en mand som professor Haraldur Nielsson fra Island, vil have faaet et stærkt indtryk af denne mands fuldstændige opgaaen i spiritismen. Han lever og aander i den, er overbevist om dens sandhed og sætter al sin energi ind paa at tale dens sag og utbrede den, idet han aabenbart føler sig fuldstændig overlegen overfor, hvad andre mener — vi andre er uvi-

dende, han véd. Naar denne mand fortæller om spiritismens tilblivelse paa Island, om mediet Indride Indridason og alle de fysiske mærkværdigheder ved dennes mediumitet, saa *kan* jeg ikke komme igennem hverken ved at antage bedragerier hos mediet eller blotte hallucinationer hos seancedeltagerne — jeg kan ikke; hvis det ikke lød altfor højtideligt vilde jeg sige: jeg kan det ikke for min samvittighets skyld. Jeg kan lægge sagen hen, jeg kan lade være med at tænke paa den eller tale om den, og i aarevis har jeg baaret mig saaledes ad — men skal jeg tænke paa den og tale om den, saa kommer jeg ikke videre: her maa være sket noget ekstraordinært, noget ganske ekstraordinært.

Det samme kunde jeg udføre, naar jeg tænker paa, hvad mine Roskildevidner fortæller f. ex. om visse materialisationsseancer i foraaret 1919. Jeg har saa gode og saa samstemmende vidnesbyrd om de der fremtraadte fænomener, at jeg ikke kan komme udenom, at der maa være en realitet tilstede deri — en realitet, der ikke er udtømt ved ordene bedrag og indbildning. — Og paa nogenlunde samme maate føler jeg det, naar jeg hører professor Jæger og andre berette om seancerne i Kristiania med fru d'Esperance i 1893 — om end roskildefænomenerne jo ligger mig nærmere i tid og sted.

Her har jeg altsaa mit utgangspunkt — og jeg har endnu ikke set nogen forklaring, der kunde overbevise mig om disse fænomeners nullitet. At medierne saa ved mange leiligheder er grebet i bedrag kommer saa for mig til at staa i anden række — og forekommer mig let forklarligt. Jeg har da heller ikke paa nogen maade gaaet udenom det i mit arbeide — henviser *bl. a.* til William James' fornøjelige betragtninger (citert hos mig I § 54).

Jeg nødes derfor paa de givne forutsætninger til at antage, at der paa dette omraade er gjort og stadig gøres mangfoldige erfaringer af ganske ekstraordinær art — ægte supernormale oplevelser, der stiller os overfor bundløse gaader, som f. eks. materialisationerne. Og jeg ser ingen hindring derfor fra videnskapens side, da jeg ikke tiltror den ævne til at kunde afgøre, hvad der er muligt eller umuligt i denne mærkelige verden. Om jeg saa i enkelte tilfælde antager noget for ægte, der kun er bedrag — det kan jo være. Jeg fordrer ingen ufejlbarhed — men paa forhaand at forkaste alt dette ekstraordinære tør jeg ikke — selv ikke, naar jeg ser paa mediernes bedragerier. Gjorde jeg det, vilde jeg være bange for at bære mig ad som hin hollænder, hvorom H. K. Schutter fortæller i samme martshæfte af dette tidsskrift (s. 187):

Da Schutter paa en spaseretur i Holland hvilede ved en bondegaard og gav sig i snak med bonden, kom talen paa Norge, og Schutter fortalte da om de lange lyse nætter og om midnatssolen. «Men manden trodde ikke et ord af det hele og hans ansigt blev strammere og strammere. Til slut snudde han os ryggen og gik sin vej». Dette har jo dog været den officielle videnskabs stilling til de spiritistiske fænomener. Med et strengt og stramt ansigt vender den dem ryggen og gaar sin vej bort fra dette uvirkelige der jo ogsaa er en slags midnatsfænomener, tilhørende sjælens og tilværelsens natside. Jeg for mit vedkommende tør altsaa ikke være med hertil, selv om jeg derved skal beskyldes for at kolportere røverhistorier, som jo for resten en Wallace eller Richet ikke anser sig for ophøiede til at sende ud i verden. Og hvad særlig Einer Nielsen angaar, vilde jeg, naar jeg tænker paa mine roskildevidners berettelser være nødt til at anklage mig selv for fejghed, naar jeg ikke udtalte som min overbevisning, at, hvad han saa er eller ikke er for øjeblikket — i aarene 1912—19 har han været et ægte og stærkt medium. Og det forekommer mig, at fotograf Carolsfeld Krause's manuskript giver saa mange betydningsfulde meddelelser om Einer Nielsens mediumitet, at der kunde være al god grund til at optage den dom til revision, som norsk og dansk offentlighed fældede i vinteren 1922. I hvert fald er her givet et bidrag, som man ikke bør gaa udenom, naar man vil frem til en omfattende forstaaelse.

Og her kommer min ærede modpart vistnok for hurtig til et resultat. Hvoraf ved hun f. ex., at fysiske fænomener ikke kan fremkomme i sammenhæng med et par unge menneskers mediumitet. Indride Indridason var kun 20 aar, da hans mediumistiske ævner udfoldede sig. Og i «Norsk Tidsskrift for Psykisk Forskning», 2den aarg., 3dje hefte (1923, s. 121 f.) berettes om Schrenck-Notzings nye medium, Willy Sch., der kun er 18—19 aar gammelt. De telekinetiske fænomener, der her synes konstaterede meget stærke, men samtidig af samme forvirrede og meningsløse art som de, der omtales i seancerne ved Eusapia Talladino, Einer Nielsen og andre medier: en musikdaase spiller «af sig selv», en klokke hæver sig ringende i luften «af sig selv» o. s. v. — altsammen af den sædvanlige «røverhistoriske» art — ja vel, men efter beretningen i omtalte tidsskrift konstateret baade af tyske og engelske undersøkere. Der synes intet udenom — hverken bedrag eller hallucination.

Iøvrigt vil jeg ikke undlade at udtrykke, at jeg er frk. Blicher

Simonson tak skyldig, fordi hun har fæstet sin opmærksomhed ved hr. Carolsfeld-Krause's meddelelser og givet dem en del af den anerkendelse, de fortjener. Netop fordi de er et saa stærkt vidnesbyrd om de hemmelighedsfulde kræfter, der rører sig i spiritismen, er, saa vidt jeg kan se, de fleste anmeldere gaaet for hurtigt henover eller udenom dem; der er noget deri, som de ikke har vidst, hvad de skulde stille op med. Men heller ikke frk. Blicher Simonsen giver mig i fjerneste maade hjælp til at forstaa disse oplevelser ud fra de almindelige videnskabelige forudsætninger. Og — hic Rhodus, hic salta! Kan man ikke forklare mig dette paa en for mig forstaaelig maade, er jeg ganske ufølsom for nok saa mange bedragerihistorier og bedragerihypotheser. —

Og hvad der saa yderligere, foruden de foreliggende troværdige beretninger, gør mig tilbøjelig til at regne med disse hemmelighetsfulde ekstraordinære fænomener og de bagved liggende kræfter, er, at jeg derved vinder en mulighed for at skimte en stor sammenhæng imellem adskilligt af det ekstraordinære, som dukker op rundt om i historien, paa forskjellige tider og steder og dog i beslægtet form, baade hos helgener og hekse og medier, baade i hvid og sort magi, en sammenhæng, hvorfra der i noget maal ogsaa kan falde lys over nogle af de bibelske underberetninger.

Det er vanskeligt at udtale sig herom i korthed uden at give anledning til misforstaaelse. Dog maa jeg ogsaa her bede om plads for et par ord, idet jeg iøvrigt maa henvise til uttalelserne i min bog.

Frk. Blicher Simonsen tager nemlig fejl, hvis hun mener, at jeg vil bygge kristen tro op paa sandsynlighedsbeviser, som om jeg ikke skulde forstaa sandheden av den sætning, der tilsidst fastholder mig og læseren med spærret skrift: Den tro, der ikke kommer af livet, er løgn. Det forekommer mig — hvis det ikke er ubeskedent at sige det — at jeg som forfatter bl. a. av «Tvivl og tro» — og jeg kunde maaske ogsaa nævne andre skrifter — ikke behøvede netop den advarsel eller tilrettevisning. Hvad kristen tro vil sige og om dens sammenhæng med livet kan jeg maaske i noget maal ogsaa tale med.

Hvad jeg mener, den «psykiske forskning» kan hjælpe til, er i al almindelighed at bortrydde visse vanskeligheder for en religiøs livsbetragtning. Den kristelige *vished* maa imidlertid komme ad anden vej.

Dog er der et bestemt punkt indenfor det kristelige eller bibelske, hvorover der maaske ad denne vej kan kastes noget lys, nemlig underet. Selvfølgelig — man kan antage de bibelske underberetningers sandhed eller forkaste dem uafhængig af disse undersøkelser. Men mig forekommer det dog ikke betydningsløst, hvis der i tilværelsen, ganske særlig i den menneskelige sjæl, kan konstateres et supernormalt ved siden af det normale. Og har man ikke en vis grund til at vente det? Som jeg i det førnævnte tidsskrift for psykisk forskning (1923, 133) finder det uttrykt i et citat af professor Chr. Ihlen: «Da jeg tror paa Guds aabenbaring i den bibelske historie, vistnok som det *over*naturlige, men ikke som det *u*naturlige eller *naturstridige*, saa antar jeg, at de overordentlige fænomener, som Gud har benyttet ved sin aabenbaring, har sine tilknytninger i overordentlige, supernormale anlæg i den menneskelige psyke». De supernormale fænomener i skriften, eller en del av dem, falder dermed i traad med adskillige af de supernormale fænomener i den før omtalte række: helgener, hekse og medier. At der paa den anden side er en dyb differens fra skriftens undere har jeg meget stærkt fremhævet i mit skrift (I § 38), og ønsker dette erindret.

Det faar saa være nok. —

Naturligvis vidste jeg meget vel, da jeg udgav min bog, hvad jeg udsatte mig for. For saa vidt møder mine ærede anmelderes domme mig heller ikke som noget uventet. Imidlertid tror jeg dog, at hvis man skal kunne diskutere disse ting med hinanden, bør man — hvis det er muligt — og saavidt som mulig — skænke hinanden baade det «naive» — det «overfladiske» — og røverhistorierne og prøve paa at forstaa hinanden som mennesker, der med en begrænset erfaring ud fra forskjellige forudsætninger søger at komme fremad paa et vanskeligt felt. Jeg tror, det vil være det frugtbareste.

Roskilde, april 1923.

H. Martensen-Larsen.

Efterskrift. Efter at have forelagt hr. Carolsfeld-Krause frk. Blicher Simonsens artikel skal jeg oplyse, at den førstnævnte ikke kendte Staudermaiers bog, og at en paavirkning fra denne ikke har fundet sted. Hvad de fysiske fænomener angaar, der udviklede sig i sammenhæng med hans egen mediumitet (bankelyd), oplyste hr. Krause, at disse ogsaa fandt sted i vidners nærværelse og netop er særdeles godt bevidnede (jfr. bl. a. «Lys over Lan-

det» 1920, nr. 6). Hvad angaar hr. Krause's meddelelser om oplevelserne i Roskilde metapsykiske Selskap, beror de paa optegnelser, der blev gjort umiddelbart efter Seancerne — selv om den sidste renskrift og sammenarbeidelse har fundet sted senere. Ved samtaler med hr. Krause fik jeg endvidere et stærkt indtryk af, at frk. Blicher Simonsen vistnok er paa vildspor flere steder i sin artikel, baade naar det angaar hr. Faustinus og Einer Nielsen, muligvis baade i prinsesse Elisabeth-spørsmaalet og i andre beslægtede materier. Nærmere indgaaen herpaa vilde imidlertid kræve for megen plads. Hr. Krause er imidlertid rede til overfor dem, der maatte ønske det, at give de oplysninger, der staar til hans raadighed.

H. Martensen-Larsen.

VOR KIRKELIGE SITUATION

Foredrag paa stiftsmøte i Bodø av prost H. Devold.

Vær hilset I Nordlands bebyggende mænd
fra yderste ø og til inderste grænd,
Ja samtlig' saavel ud til fjære som fjeld,
saavel den der bruger med fisken paa hjeld
vær hilset i Geistlighets hæderlig ljus,
prælater og orden i helligdoms hus! —
    Vort Nordlands saaledes beliggendes er
    Guds lov maa forkyndes blandt øer og skjær
    uagtet al fare og møie.
Saa vær da velkommen hver broder og ven,
som dragen er hit til raadslagning hen
    Guds kirke vi have for øie.
Hvidmalet paa nesset med spiret hun staar,
hvor fiskermands farlige veie de gaar,
    og peger mot Gud i det høie.
Nu stande hun for os det hellige sjun
mens her vi forsamles i raadslagnings tun
    i sorrig for Josefs skade.
Gud tænde os selv da sit aandelige ljus
til ret at omgaaes i Herrens hus,
    Guds kirke, det sandhetens stade.
    Thi vil jeg nu broder da give besked,
    min tale du venlig annamme.
    Jeg ønsker dig først vor Herres fred
    og du giver mig den samme. —

Det værdifulde ved disse vore stiftsmøter er at de tjener den kirkelige samling, til gavn for os alle. Her kommer vi Gud ske lov endnu sammen alle som elsker Guds kirke iblandt os, uanseet hvilket parti vi tilhører. Derved blir disse vore møter desto mere alsidige og indholdsrike, saa de byr os noget baade for hjerte og forstand til opbyggelse og aandelig berikelse. «Efterdi vi har forskjellige naadegaver efter den naade som er os given, den ene saa og den anden saa, og vi er hverandres lemmer». Men betingelsen for et saadant aandeligt utbytte er jo, at vore tanker og praktiske maal kommer klart til orde, og at vi som brødre kan skifte meninger uten frygt for vrangvillig misforstaaelse eller forvrængning, idet vi alle kommer ihu at vi er samlet i een aand

og een tro paa vor almægtige himmelske Fader, og paa hans søn, Jesus Kristus vor Frelser, og paa den hellige Aand som er virksom iblandt os i den eene, almindelige Guds kirke paa jorden.

Skal vi da her betragte den nuværende kirkelige situation, da kommer tre ting i betragtning: *1. Den almindelige verdenssituation idag. 2. Vor kirkestrid. 3. Og den nye menighetsraadslov.*

I.

DEN ALMINDELIGE VERDENSSITUATION.

Først vil vi da betragte *den almindelige verdenssituation.*

En mand spurgte mig under verdenskrigen om presten virkelig mente at det var Gud som hadde ført denne krig over menneskene. Idag ser vi vel alle, *at Guds dommedag er gaat over verden.* Knust ligger Mellemeuropa og Rusland, og folkene sitter i dyp elendighet og nød.

Og i sandhet er det et underligt spil som er foregaat for vore øine. En materialistisk orientert slegt har tilegnet sig læren om kampen for tilværelsen og den sterkeres ret som den sande livslære. Med profeter som den krast materialistiske Haeckel, og den æsthetiske digterfilosof Nietsche, tror et folk sig utvalgt til verdensherredømmet. Med videnskapens sikre beregninger, med den skarpeste intelligens, og teknikens vidundere paa sin side, skal det med brutale magtmidler *slaa verden under sig,* og naa riket og magten og herligheten.

Hvorledes gik det saa?

Knust ligger Mellemeuropa idag, og maa herefter leve i trældom og stor fattigdom et slegtled fremover. Det er en tung og svær historie. For verdensherredømmet fik det trælekaar, for alverdens rigdom den dypeste fattigdom. Alle klokskapens og og magtbegjærets regnestykker har slaat feil. Med knuste forhaabninger og storhetsdrømme sitter idag et skibbruddent folk i dyp sjelelig og legemlig elendighet.

«Kald paa mig paa nødens dag, og jeg skal udfri dig og du skal prise mig». Se i slik nød lærer menneskene at bede og søke sin tilflugt til Gud.

Verden har faat lære om igjen en gammel lekse, at Gud staar de hoffærdige imot, og at det er bedre at forlate sig paa Herren, end paa sin forstands regnestykker.

Læg samtidig merke til det underlige dobbeltspil vi faar se utfolde sig. Fra begyndelsen av har krigen *et dobbelt ansigt.* Den er paa een gang en imperialistisk kamp om verdensherredømmet, og samtidig en indre klassekamp. Og disse er saaledes vævet ind i hinanden, at de gjensidig betinger og begrunder hinanden. Der gripes til den ene for at forebygge den anden, vexelvis og gjensidig. Det er det underlige og enestaaende ved denne verdenskrig. Det er meget vanskelig at sie i hvilken grad den ene var grunden til og forvoldte den anden. Med egennyttig kold beregning vil imperialismen først undertrykke og siden benytte sig av den anden for selv at vinde seiren. Men derved graver den sin egen grav, og løsner som et skred, en elementær naturkatastrofe, gjennembruddet av den sociale nyordning, som er tidens store uro og samvittighetssak. Og likesom begge tror de skal naa sit maal ved brutale magtmidler, og saaledes vinde paradiset paa jorden, faar de just derved fiascoen, og laver et helvede av dyp nød og elendighet.

«Ikke ved magt, ikke ved kraft, men ved min aand, sier Herren, hærskarernes Gud».

Men i stormen væltes fyrstetronerne, mens tidens store samvittighetskrav trods alt sættes elementært igjennem, og saaledes sættes der uigjenkaldeligt *verdenshistorisk tidsskifte.*

Sandelig har Gud holdt tingene i sin haand, og hans dommedag er gaat over verden.

Og hvor underligt. Men menneskenes planer mislykkes, det eneste vi faar se bringe en nødstillet verden lindring og hjælp, er kjærlighetsgjerningerne i Kristi spor. Særlig forunderligt faar vi se dette i stor stil ved en samaritan, en fritænker, vor egen Fridthjof Nansen.

Sandelig er det underlige ting som er foregaat for vore øine i verden. Og skjønt Guds dom samtidig har rammet vor bekvemme, liberale fremskridtstro, gjennemrystet den, og rykket den op av dens jordiske lyksalighetsdrøm, saa maa vi allikevel sie, at det som er skeet *ikke har rystet vor kristne tro!* Det er tvertimot blit klarere, at den har sin rot dypt i virkeligheten. Trods vort slegtskapsfølelse og dype medynk med de haardest rammede er det allikevel med en moralsk tilfredsstillelse vi med frygt og bæven ser paa resultatet, og maa si: «Bedst var det kanhænde at det gik som det gik, — og saa faar du ha tak da Gud!»

Har vi end selv faat føle skammen ved vor nationale ynkelighet, ved jobberiets usle svindel og lave løslevnet. Og er det end

saa at kirken har lite at bryste sig av, saa er det allikevel ingenlunde «kristendommens bankerot» vi har oplevet. Det er tvertimot vor kristne tros dype stadfæstelse. Føler end aander som Nini Roll Anker sig kaldet til at staa med tugtens ris over kirken, fordi den — likesom internationalen — svigtet i prøvens stund, saa er ikke desto mindre vor kristne tros sandhet bleven renset og styrket gjennem ildprøven.

Et nødsstillet, skibbruddent Europa roper av det dype paa Guds og menneskers hjælp. En slegt som er gaat vild, er bleven tugtet til døden, og famler i mørket. Da sker med tidens hele aandsliv hvad der staar om den forlorne søn: «*Han kom til sig selv*». Vi er inde i en stor nydannelsens og gjæringens tid, som roper høit paa kirkens tjeneste. En ny verdensepoke vil anta skikkelse og ansigt. Det er en stor besøkelsestid.

I sandhet gjælder det nu, at kirken er sin opgave voksen. Nu kalder Gud den indtrængende til at række en forhungret verden aandens brød, det dyre Guds ord, som gir verden liv.

Gud give os, brødre, i sin naade at være skikket dertil. Vi kan ikke opleve større ære end at faa lov dertil! —

Efter materialismens og det jordiske livssyns aabenbare nederlag *er tiden fuld av religiøs uro og søken.* Ikke bare har de voldsomt oprevne hjem kjendt den brændende trang til om mulig at finde de bortrevne kjære igjen gjennem spiritismens traadløse correspondanse, og der er skapt en sensationel exsperimenterende tro paa liv efter døden. Men ogsaa i spekulationens dragt har vi faat en fornyelse av gnosticismens gamle religionsblanderi og okkulte visdom for de oplyste og indviede. Samtidig viser skjønliteraturen, dette speilbillede av samtidens liv, de mange tegn og varsler paa omslag og kursændring i dypet av slegtens tro og livssyn. Jeg skal bare exempelvis nævne bøker som Bojers «Den store hunger», Wells «The invisible God», og sist men ikke mindst ungsocialisten Ivan Oljeblads «Det store G». Paa theologisk omraade nævner jeg ogsaa Rudolf Ottos merkelige bok «Das Heilige».

Det sønderslagne tyske folk, Luthers folk, som grep efter verdensherredømmet paa denne verdens vis, det er dog tydelig ikke av Gud udseet til undergang, men til atter engang at gi verden aandens brød, det levende Guds ord, og vinde verdensherredømmet paa en bedre maate. Det Guds ord verden venter paa, maa nemlig, som det altid sker, fødes i dypsens nød av tidens største sjeledyp. Slikt kan vi ikke vente fra noget andet sted end fra

Luthers sønderknuste folk. Det guds ord som trænges maa gaa ind til folkets sjeleliv der det nu sitter i mørke, i frygtelig skuffelse og dype samvittighetsspørsmaal. Der maa det tænde lys, løse spørsmaalene og skjænke Guds frelse. Det er noget mere og dypere end en fornyelse av enten katholsk eller luthersk kirkelig ortodoxi med en metodistisk landsvækkelse og indremission.

Gud forløse tidens dype hunger efter Guds ord, og skjænke os det i sin naade.

Men skal vi tale derom, da staar vi med een gang midt i vor kirkestrid og maa tale om den.

II.

KIRKESTRIDEN.

Sekretær Rydningen, som skal tale efter mig her om disse ting, skrev nylig en artikel om oldtidkirkens kamp mot gnosticismen. Denne mystisk-spekulative vranglære, med dens religionsblanderi og høiere gnosis for de oplyste, var oldtidens farligste vranglære, som forførte sjelene bort fra troen og frelsen i Kristus. Mot dette aandelige bedrag satte kirken sig dengang ved strengt at fastholde overleveringen fra Herren og apostlene og frelste derved kirken og sjelene fra undergang. Saaledes maa kirken, mente han, gjøre ogsaa idag imot den nye vranglære og høiere gnosis, den moderne theologi.

Det er meget godt at vor kirkestrid saaledes sættes i kirkehistorisk relief og belysning. Og jeg har da straks at bemerke, at Rydningen glemmer et andet fremtrædende træk i oldtidens kirkehistorie. Det er sandt at kirkens fastholden av den apostoliske overlevering — som forresten samlet sig om biskopen og gav ham katolsk myndighet over sjelene, noget en norsk lægmand ogsaa bør ihukomme — det er sandt at det reddet den fra utglidning og opløsning i religionsblanderiets mystiske taake. Men likesaa sandt er det, at Rydningen glemmer at kirkens fædre mødte tidens spekulative og mystiske gnosis med kristendommens sande *gnosis*. De holdt ikke bare fast ved overleveringen, de mødte tillike tidens hedenske filosofi og religion paa dens egen kampplads, og slog den med dens egne vaaben, idet de tilegnet sig det græske aandsliv og gjorde det til evangeliets tjener. Vi faar ikke glemme martyren i filosofkappen, og endnu mindre sko-

len i Alexandria med den store kirkefader Origines. *Og hvad andet er det vel den moderne teologi gjør idag?* — Ja, vi maa erindre at kirken tilegnet sig den græske tænkning og moral fra Sokrates, Platon, Aristoteles og Stoa slik, at det er disse læremestre teologien anvender langt ind gjennem middelalderen indtil reformationen, ja endnu trækkes med i ortodoxiens tankegang.

Vi har altid gaaende, læg merke til det, paa denne maate to retninger i kirken, en som fastholder traditionen, og en som arbeider med tidens aandsliv. En sjelden gang samler det hele sig i en stor personlighet som Augustin, som bokstavelig talt hadde ædt sig gjennem hele tidens aandsliv og forklarte det fra den kristne tros høider.

Saaledes var ogsaa vore forældre oppe i striden mellem Grundtvigs disciple og Gisle Johnsons norske kirkepietisme. Og i stridens hete kunde endog Johnson selv sie om Wexels, at han «aat kirkens brød, men undergrov dens mure». Men hvem av os tør sie slikt om Wexels idag. Gud har dømt, og der er gjort bod derfor paa Wexels grav. Men hvorledes het det ikke med et ordspil dengang, at *Grundtvigianerne*, det var de som *veg av fra grunden*, fra Guds ord. Fordi de hævdet aandens levende ord midt i tidens liv, og holdt fast ved Jesu egen forklaring av troen og livet i daap og nadverd.

Paa samme maate beskyldes idag den moderne teologi for at vige av fra den faste grund i Guds ord, og forvilde sig bort i tidens aandsliv, i død menneskevisdom, fordi den ikke vil underkaste sig Guds aabenbaring i bibelen, men gaa sin egen visdoms subjektive veie, uten at kjende Guds vei og livet i hans Søn.

La os maale avstanden mellem de to stridende leires syn.

Paa et prestemøte i Kristiania nylig sa prof. Hallesby, at dette var ulykken, at tidens aandsliv fra renæssansens dage begyndte at gaa sine egne veie, fritænkeriets hedenske vei, uten at ville underkaste sig Guds aabenbarede sandhet. Guds aabenbaring betragtes nemlig som et extra tillæg til folkenes historie, som Gud har sørget for at gi gjennem sit utvalgte folk, og som nu foreligger i bibelen. Den staar i et løst og utvortes forhold til al anden historie. Den vil annammes i underkastelse og tro, og derefter lede folkenes liv.

Det samme ser vi svært tydeligt og populært uttrykt nylig i en artikkel i «Dagen» av *bibelskolelærer* Feyling; som skriver: «Man kan ikke negte at skriften slik som den foreligger for os idag paa nogen steder synes at indeholde uensartede uttalelser,

ja direkte feil. Men saa skal man huske paa, *at det var originalhaandskriftene Gud var forfatter til. Han har ikke ansvaret for de senere utelatelser, tilføielser eller avskrivningsfeil.* Ved dette er Guds ære reddet, og min tro hviler med fuld tillid i skriftens ufeilbarhet».

Paa den anden side kan vi sætte en uttalelse av prof. Petersen som uttryk for den moderne theologis syn. «Kirkens læresætninger maa allesammen i smeltedigelen og formes om efter dette slegtleds tænkning». Guds aabenbaring sker jo fra begyndelsen av gjennem folkets trængsel og nød, som blir til det utvalgte redskaps dype lidelse for Guds ansigt. Dette skaper profetiens henrykkelse og syner i aanden, med kaldet til at gaa til folket med «Guds ord». Det er ingen extra historie og vilkaarlig av Gud tillagt aabenbaring. Den fødes just i historiens trængsel og nød.

Brødre, dette er alvorsfulde og svære ting. Lad os dog prøve at forstaa hverandre, og ikke la partiblindheten rase. Jeg taler velbetænkte og længe prøvede ting. Og nu vil jeg følge skikken paa vore vidnemøter, og enfoldigt fortælle hvorledes det er gaat mig selv. Vokset op paa Vestlandet blev jeg vakt i konfirmationsalderen, og gjennemgik den vanlige religiøse krise med fortapelsens angst, med korsets fred og gudsbarnets salige henrykkelse. Men saa gik jeg jo i gymnasiet, hvor vi lærte en hel del. Gjennem literaturhistorien og dens læsestykker stiftet vi bekjendtskap med et æsthetisk aandsliv, ikke bare vort eget, men ogsaa græsk og romersk. Vi lærte en naturopfatning, som gav et egenartet verdensbillede og en smak av videnskapelig tænkning. Vi fik en bevissthet om en lang og begivenhetsrik folkenes historie. Kort sagt der holdt paa at danne sig en bevissthet om et aands- og kulturliv, som hadde sine kilder og formaal i en folkenes historie, hvis sammenhæng med bibelen og min frelse jeg maatte ha rede paa. Hvad skulde jeg som Guds barn gjøre med dette. Jeg kunde jo ikke leve to sjeleliv. Alt som ikke er av tro er synd. Hvad skulde jeg som et Guds barn gjøre med Horats's oder? Skulde jeg ikke forlate denne verdens forfængelige ting og følge Jesus. Den som fornegter ham, vil han fornegte paa dommens dag. Forgjæves spurgte jeg mine aandelige veiledere derom. Hverken skolen eller bedehuset gav mig noget svar. Og dog maatte jeg for mit livs frelses skyld ha svar.

I denne nød og uklarhet kom Christopher Bruun, og siden prof. Petersen mig tilhjælp. Jeg lærte at forstaa Guds gjerning ef-

ter den første artikel. Jeg lærte at forstaa, at Gud har skapt mennesket i sit billede, og sat det til en kulturgjerning her paa jorden, og at dette blir et stort aandsarbeide som skaper et menneskeligt aandsliv, der folder sig ut i den verdenshistorie som Gud styrer mot aandens og livets rike, hvor hans Søn er Herre og Konge. Livet i Gud ved Jesus Kristus er dette rikes indre sjeleliv i tro haap og kjærlighet som bærer og leder vort kulturliv her paa jorden. Livets herre er da Kristus, og alt vort kulturliv er en gudstjeneste og et arbeide i hans vingaard.

Men da ligger guds aabenbaring og arbeidet for Guds rike dypt inde i selve den verdenshistorie vi tilhører, og er ikke noget extra tilkommet, utenfor den. Som kirken i oldtiden erobret det græsk-romerske aandsliv for Kristus, saaledes skal da kirken ogsaa idag erobre og altid paany erobre tidens aandsliv for ham. Det er ingen utvendig ting med at anbringe en extra tilkommen Guds aabenbaring i bibelen gjennem en metodistisk landssvækkelse utenfra ind i tidens tænkning. Det kræver tvertimot at vi stiger ned i dypet av vort slegtsleds aandsliv og der tænder evangeliets og troens lys fra Gud.

Dette er teologiens opgave til enhver tid, og særlig i store brytningstider.

En saadan lever vi i idag. Og med dette dypt alvorlige arbeide forsker og strider og lider den forkjetrede moderne teologi. Den har sit kald dertil fra Gud, og kan ikke ænse hvad ros eller dadel den faar. Alle troens spørsmaal maa stilles ind og bevares saaledes som tidens sjæleliv og bevissthet trænger at faa svar. Kan ikke kirken det, later den sjælene i stikken og forstaar ikke at række dem livets brød.

Likesaalidt som det er synd at et barn vokser og blir myndigt og maa stille sine spørsmaal og finde sine svar i Guds og livets skole, likesaa undgaaeligt var det at vor ætt i renæssansen begyndte at tænke sine egne tanker, og stille sine egne spørsmaal. Baade renæssansen eller humanismen og reformationen var et nødvendigt gjennembrud til voksent aandeligt liv, som ikke længer lever i barnets umyndighet. Det er fortvilelsens utvei, naar professor Hallesby for paa en gang at redde kravet paa protestantisk personlig myndighet i troen og bibelens utvortes autoritet, paastaar at den troende «oplever som øienvidne utenfor tid og rum» begivenheter for to tusen aar siden i Kristi historie. Og det er fortvilet for en discipel av Luther og Melanchton at fordømme den kulturbevægelse som ved dem blev reformationens kristne

kulturbevægelse og tidsskiftet for den nyere tid. Og det er selvsagt ukyndighetens aabenbare overfladiske uvederheftighet med bibelskolelærer Feyling at ville redde bibelens utvortes autoritet ved at frakjende Gud «ansvaret for» den virkelige bibel idag. Men slike utflugter maa ortodoksismen ty til.

Hvorledes skulde naturvidenskapen kunne underkaste sig bibelen? — Skulde geologien kunne negte hvad den læser ut av jordlagenes dannelse, og mot bedre vitende underkaste sig bibelens fortælling om verdens skabelse i 6 dage? — Skulde Darwin negtes at trække konsekvenserne av sit store erfaringsmateriale? — Hvorledes skal den historiske forskning kunne negte det lys som utgravninger, nye literære fund, mere omfattende og alsidig belysning av tingene gir? Det blir nok sandt hvad Garborg sier: «Tanken gjev uro, tanken gjev sut, men endaa maa me tenkje vaare tankar ut».

Hvorledes troen og sandheten om Gud da maa behandles og gjennemlyses, det faar teologien at arbeide med. Saaledes begyndte Petersen hos os at indstille alle spørsmaal efter det naturvidenskapelige grundsyns tænkning. Og hvorledes skulde vi vel kunne undgaa det med en henvisning til bibelen? — I virkeligheten maa vi nu uavladelig se paa dette billede av tingenes gang; først en ærlig teologisk forskning, som tar spørsmaalene op til behandling, og saa en flok konservative, saakaldte positive, som fastholder den tidligere generations lære, og mens de lærer av de moderne, følger de protesterende efter dem, ja paakalder menighetens indskriden imot dem. Man sammenligne f. eks. en mand som prof. Vold med Michelet og Mowinckel. Lægfolket forfærdes over hans kildesondring og «høiere bibelkritik», mens han selv gaar energisk løs paa sine moderne lærere.

Det er to ting den skibbrudne slegt leter efter i verdens mørke idag. Den ene er *at finde igjen troen paa den levende Gud*, og bli viss paa at vi har med mere end materie og mekanik at gjøre. I dypet av vor tids hele virkelighetsopfatning maa lyset fra Gud tændes. Dette vil jo ikke si akkurat det samme som at «faa tro sig frelst paa blodets regning og slippe for at komme i helvede». Nu har den almægtige selv gjennem de vældige begivenheter vendt tingenes gang, og slegten leter efter Guds lys. I indtrængende sjælekyndighet, i et dyptgaaende historisk perspektiv, med en omfattende redelig undersøkelse efterlyser den moderne teologi Gudslivets gang i verden, paaviser dets sjælelige art og vilkaar, og gjør op dets hele stilling indenfor slegtens aandsliv og historie. Slik sit-

ter den og arbeider i Guds kirkes stilhet. Gud alene vet hvad del den har i at slegtens liv nu er modnet til en vending til ny tro paa Gud og de oversanselige ting. Gud velsigne dens arbeide og give det gode kaar i hans menighet.

Likesom Gud i vor tid har kaldt os alle til at bekymre os om mere end vort lille privatliv, og git os delagtighet i det hele folkelivs styre, saa kræves det ogsaa av os som kristne at vi skal gjøre vor tro gjældende i folkenes liv. Ogsaa dette kræver et dypere syn paa sammenhængen mellem Guds rike og folkenes historie end den gamle teologis løse, utvortes sammenhæng. Som kristne maa Luthers folket nu i troen paa Gud lære at se en bedre vei til verdensmagtens stilling end de brutale magtmidler. Gud har slaat det sverdet av hænderne, og byr det at gaa aandens og troens vei. Og alle maa vi som kristne delta i verdensarbeidet for fred og ret mellem folkene paa jord. Det blir et troens arbeide for Guds rike.

Dermed rører vi ved den anden store ting vor slegt idag leter efter, en mere retfærdig samfundsordning. Nu har Gud vist, at det er forgjæves at naa det høiere samfundsliv slegten begjærer, gjennem de brutale tvangsmidler. Det kan alene ske ved at vi faar Kristi frivillige tjenersind, som med glæde bærer andres byrder. Det sociale sindelag og den høiere samfundsmoral som tiden roper paa, vindes alene gjennem troen paa Kristus og i hans efterfølgelse. Skal ikke vor slegts største samfundssak og strid vende sig til nederlag og vrængbillede, maa vi lære at tro paa Kristus. Det følger med hele den moderne teologis grundsyn, at det blir den som gir os hjælp og veiledning i samfundsstridens brændende spørsmaal. Likesom det jo stadig viser sig at det er de moderne som er sterkest socialt interesseret.

Hvorledes gaar det da til at dette dypt nødvendige orienteringsarbeide, som den moderne teologi utfører, kan bli saa miskjendt og forkjetret?

Det kommer av demokratiets forskyvning av magten i vort samfundsliv. Og betydningen herav for vort kirkeliv vil vi nu tilslut betragte.

BØGER OM KINA

Af Hans Koch.

China, an interpretation by James W. Bashford. 668 p. New York. (The Abingdon Press.)

China awakened, by Min-Ch'ien T. Z. Tyan, LL. D. (London) 458 p. New York (Macmillan).

The problem of China by Bertrand Russell. New York (The Century).

Ingeborg Wikander: Studier och bilder från det nya Kina. 426 s. (Sveriges kristl. studentrörelses förlag. Stockholm.)

Det er maaske ikke i øieblikket nogen missionsmark, hvor det gælder i samme grad som i Kina, at her er der en opladt dør for Kristi evangelium, her er markerne hvide til høsten. Det tør vel endvidere ventes at Kina og kineseren i fremtidens liv vil komme til at faa større indflydelse — til godt eller ondt — end noget andet folk. Derfor maa interessen for dette folk og dets liv være levende overalt; ingen kristen menighet kan undlade at vende sit blik mod «Midtens rige». Saa vel den kulturelle som den kristelige interesse anspores yderligere ved den overordentlig stærkt fremadskridende udvikling — paa godt og ondt — som i vore dage foregaar i et land, hvor hidtil alt syntes at staa stille. Nu hører man det sagt til folk, som har været nogle faa aar borte fra Kina: I maa ikke indbilde jer, at I endnu kender Kina — det er blevet et helt andet.

Saa forstaar vi da, at her er opgaver, der kan drage saa vel den kristne som den ikke kristne iagttager; at her er fuldt av emner, der maa lokke forfattere til sig, politikere, sociologer, missionærer osv.

Angaaende de værker, hvis titler her ovenstaaende er anført, tør det vistnok siges, at det vilde være vanskeligt i en hast at finde fire skrifter der bedre end disse egnende sig til at føre vesterlændingen ind i kinesiske forhold, det kinesiske folks liv og udvikling. Den mest alsidige, og for saa vidt mest belærende er vel nok Bashfords bog. Forfatteren har virket som missionær i Kina, og sidst som biskop i (amerikansk) metodist-kirkes mission.

Biskop Bashford er en grundig kjender af Kina og det kinesiske folk, i det hele en højt dannet og kundskabsrig mand, en fortrinlig vejleder til forstaaelse af Kina, dets land og folk, dets politiske, sociale og religiøse forhold og udvikling. Hans bog slutter af ved Yan Shi Kai's død (1916).

Er Bashford optimist med hensyn til Kina, saa er *Tyan* det end mere. Han er den typiske «americanised» kineser, udstyret med en engelsk universitetsgrad, fuld af interesse overfor alt det nye. Der er intet i bogen, der kunde tyde paa at forf. er kristen, men han er meget anerkendende overfor missionærerne og deres gerning, likesom han med velvilje omtaler en række af det unge kristne Kinas mænd. Der gives her en indgaaende og omhyggelig redegjørelse for den politiske udvikling, som begynder i 1894 (Kinas krig med Japan) og kommer til et foreløbigt hvilepunkt ved Washingtonconferencen. (Indbydelsen til denne, 1921, omtales).

Det kan vel ikke nægtes, at bogen giver et billede af Kina, som ikke helt stemmer med virkeligheden; hvad kun gælder enkelte, særlig akademiske kredse, skilders som almengyldigt; og videre naar forf. med saa stor fortrøstning ser hen til vesten og dets politiske og sociale visdom, da turde der være det unge Kina mange skuffelser forbeholdt. Men foreløbig ser det unægtelig ud som om man i saa henseende skal blive forskaanet. De politiske tilstande i Kina er nemlig vedblivende saa kaotiske at der i øieblikket ikke kan være tale om hverken lykkede eller mislykkede reformforsøg. I saa at sige hver provins sidder der en general, som hersker militært, udsuger befolkningen og hindrer alle politiske fremskridt. Samtidig breder røveruvæsenet sig. Røverne er altid afskedigede soldater. Med rette eller urette er der i Kina en vidt udbredt formening om at Japan begunstiger dette røveruvæsen, der, samtidig med at det svække Kina, kan give anledning for Japans regjering til indblanding i landets forhold.

Om stillingen overfor Japan — det pinligste punkt i hele Kinas politik — siger Russell mange fortræffelige ting; han skjuler ikke, at Japan har i en forfærdende grad tilegnet sig og yderligere udviklet de principer for en hensynsløs røverpolitik, som Europas magter igjennem lange tider har handlet efter. Men samtidig gør han opmerksom paa hvad der kan tjene til japanernes undskyldning, og særlig da, at det er vestens eksempel og konkurrence, der har drevet dem frem.

Forf. er — i motsætning til Tyan — meget uvillig til at erkende at missionærerne har bragt Kina noget godt, og hvor der er den ringeste anledning — ikke sjældent også, hvor denne synes at mangle — øver han sin bidske kritik overfor den. Haardest er han dog overfor politikerne skjønt han selvfølgelig indrømmer, at amerikansk politik har været mindre skandaløs end europæernes, undlader han ikke at paavise, at amerikanerne trods tilsynelađende ædelhed altid har vidst at mage det saa, at de har taget hjem rigelig fortjeneste. Forf. siger mange træffende ting om kineserne og om Kinas forhold til vestens folk. Hans eneste haab er at en fornuftig socialisme maa sejre i Kina. Hvis alt bliver ved at gaa, som det gør nu, tænker han sig at europæere og amerikanere endnu et par hundrede aar vil kunne udsuge kineserne, men da vil regnskabets dag komme: Kineserne vil rejse sig og jage alle de fremmede ud i Stillehavet og lade dem høste deres fortjente løn.

Frøken Wikander er missionær i *Hunan,* i hovedstaden *Chang Sha.* Hendes bog indeholder meget af det samme stof som vi finder i de forud omtalte værker. Alt er klart og livligt fortalt. Hvad der giver denne bog en ganske særlig værdi er imidlertid de billeder hun tegner af livet i fornemme kinesiske kredse, til hvilke hun har haft adgang. Med aldrig svigtende interesse læser man om disse kinesiske hjem, som europæere saa sjældent kender indefra; gammel og ny sæd mødes og brydes. Og det forstaas, at der bagved ligger en dybere modsætning — mellem gammel og ny tro.

Fængslende og indtagende er den billedrække af unge kinesiske kvinder, der her males os for øje. Værdifuld er ogsaa slutningskapitlet, hvor der gives oplysninger, som ikke altid er lette at finde om en række af de ledende kristne kinesere, C. T. Wang, Chang Poe Ling, C. L. Nich o. a.

Den som vil vide noget om nutidens Kina, vil ikke forgæves søge til de heromtalte skrifter. Skulde jeg give et enkelt af dem fortrinnet, da maatte det — særlig hvis man vil forstaa den kristne missions og den kristne kirkes stilling i Kina — blive frk. Wikanders interessante og lærerige skrift.

NOGLE ORD
I ANLEDNING EIVIND BERGGRAVS
«OPSTIVE ELLER OPLIVE»
I «Kirke og Kultur»s marshefte.

En «høistemt artikel» om Keyserling blir ikke dette.

Eivind Berggrav kan være rolig!

Heller ikke skal Keyserling «sættes i relieff» ved at sammenlignes med Johannes Müller eller med nogen anden.

Men, om jeg end ikke er blandt «Keyserlings folk», saa har jeg dog med stort utbytte læst hans skrifter og er medlem av hans «Schule der Weisheit», for at følge utviklingen av en saa sterk personlighet, og en saa sjelden begavet mand som Graf Keyserling.

«Fenomenet Keyserling» er nemlig for godt til at kaldes «ett blandt mange som skyter op lik paddehatter i øieblikkets sjelelig opbløtte Europa».

I Tyskland hørte jeg ihøst en lignende pietet-løs uttalelse om Johannes Müller.

Det gjorde mig likesaa ondt. Vi vil heller med Keyserling «in aller Sondererscheinung die Möglichkeit sehen, das Absolute zum Ausdruck zu bringen».

Keyserling er den sidste til at utlove «patenthjælp for sjælene».

Han har ingen metode, i samme aand som Kant, da han sa til sine diciple at de ikke maatte vente hos ham at lære en bestemt filosofi, men at han vilde lære dem at *tænke* — — —

Saaledes sier Keyserling til den som kommer til ham: jeg kan ikke lære dig *en* vei, heller ikke *min* vei, men om mulig vil vi sammen finde *din* vei.

Maalet er «Wesenbildung». I en av Keyserlings utredelser om hvad skolen vil, skriver han: «Der Schüler mag eine beliebige Weltanschauung vertreten, beliebigen politischen Programmen anhängen, beliebigen Glaubens sein, beliebigen Interessen leben; er mag jung sein oder alt, Mann oder Weib: in der Schule derWeisheit

wird er lernen, ein beliebiges *Dasein* auf ein tieferes *Sein* zurückbeziehen».

Og videre: «Der Weise *hat* keine Standpunkte, sondern er *ist* einer; er vertritt gar nichts, sondern er verkörpert; er steht naturnotvendig über allen Parteien, denn kein Parteiproblem reicht bis ins Wesen hinab».

Den «ekspert som har gaatt i lære i Indien», er ingen mindre end Keyserlings medarbeider Erwin Rousselle, hvis bok «Mysterium der Wandlung» (især avsnittet «Vom Ökumenischen Typus der Religion) jeg gjerne saa i mange hænder.

I det sidste omtaler han en mulig utvikling av protestantismens religionsform.

Ifølge Eivind Berggrav er der faa i Norge som virkelig kjender Keyserling.

Det kan derfor være nyttig at peke paa hans «Tagebuch eines Philosophen», den bok hvori han gir sig selv helt, og som er blit anledningen til oprettelsen av skolen.

Det viste sig at mange i den grad var grepne av bokens væsen, at de ønsket at komme i berøring med bokens ophav.

De flokket sig om ham. De blev «Weggenossen im Vollendungsstreben».

Tittelen paa Keyserlings sidste bok, «Schöpferische Erkenntniss» forraader allerede hans sammenhæng med Bergson.

Som Bergson har Keyserling erfaret at intellektets kritik fører gjennem negativet til et klart positiv: den væsentlige, levende virkelighet som de synlige, haandgripelige ting kun er aapenbarelser av og bæres av.

Valborg Isaachsen-Dudok von Heel.

TO TANKEREKKER

Jeg satt Langfredagmorgen og hørte på en bibeltime om betydningen av Jesu død. Den blev holdt av en av de fineste legmannsteologer vi har og jeg hørte på med et andektig sinn. Likevel var det ikke mulig for mig å undgå at mine tanker gikk inn på andre veier. Og da bibeltimen var slutt og jeg fikk samlet sammen inntrykket av det jeg hadde hørt og det jeg selv hadde tenkt var det mig ganske klart at våre tanker gikk på helt forskjellige spor. Det var omtrent som om «pensen» var lagt over til forskjellige linjer.

Min venn begynte med å si at evangeliene har få direkte utsagn om betydningen av Jesu død. Vi får høre at han talte med diciplene om at han måtte lide og dø, men vi har ikke gjengitt mange direkte ord om dette.

Det første Jesusord han citerte var det om løsepengene: «Menneskesønnen er kommet for å gi sitt liv til løsepenger for mange».

Men løsepenger for hvad og til hvem?

Min gammeltroende venn var naturligvis klar over at det var betaling for skyld, en erstatning for straff, og den som skulde ha løsepengene var den som i rettferdighetens navn kunde straffe.

Men ordet «løsepenger» førte ganske sikkert ikke med sig den forestilling. Løsepenger blev betalt til røvere som hadde fanget veifarende folk og ikke vilde slippe dem uten en klekkelig pengesum, en pengesum som ellers stod i forhold både til betalingsevnen hos de fangnes pårørende, og til røvernes makt til å hindre at de fangne slapp løs uten betaling.

Og når de gamle dogmatikere mente at det var *djevelen* som skulde ha løsepengene, fordi det var ham som hadde fanget menneskene, så hadde de sikkert mer rett enn de senere tiders som gjorde Gud til mottageren.

Så kjørte våre tankers tog allerede fra først av inn på forskjellig spor, spor som gikk i motsatt retning.

Det neste Jesus ord min venn citerte var Joh. 3, 14, der Jesus sier til Nikodemus:

«Og likesom Moses ophøide slangen i ørkenen, slik skal menne-

skesønnen ophøies, for at hver den som tror på ham skal ha evig liv».

Visst nok stod det ikke at dette var å ophøies *på korset,* men det kunde neppe være tvil om at det var det som var ment — sa min venn.

Nu er det imidlertid så at disse ord kommer i umiddelbar sammenheng med disse ord :

«Og dog er ingen steget op til himmelen uten han som er steget ned fra himmelen, menneskesønnen som er i himmelen».

Da er det imidlertid en annen tanke som kommer nærmere enn den om korset, nemlig Jesaja 53, 12. «Derfor får han sin lodd blandt de store, med de mektige deler han bytte, fordi han henga sin sjel og regnedes blandt missdædere». Den «ophøielse» som skal bli den lidende Jahves trell til del, fordi han tømte sin sjel til døden, den skulde en tro ha lagt Jesu sinn nærmere enn den «løfting op» på korset som vanlig legges inn i lignelsen om kobberslangen.

Og her kommer atter inn to forskjellige synsmåter: Kommer «ophøielsen», det å få lodd med de store, å dele bytte med de sterke», som en naturlig følge av fornedrelsen av tålmodet, av villigheten til å lide krenkelse — fordi livets, Guds, lov egentlig er slik — eller er det selve ophøielsen som er hovedsaken og alt det som går forut av underordnet betydning?

Men tilbake til billedet om slangen. Nu er det ikke mulig for oss å vite hvad for forestillinger Jesus — eller beretteren — har knyttet til Moses' foranstaltninger i ørkenen. Så meget kan vi imidlertid være temmelig sikre på at vi i kobberslangen under ørkenvandringen har å gjøre med *sympatetisk magi.* Folk er bitt av slanger, å se op til kobberslangen har den magiske virkning at biddet ikke dreper dem. Videre er det sannsynlig at dette også henger sammen med at slangen var et *udødelighetssymbol,* et livssymbol. Jeg har nevnt dette forhold i slutten av min artikkel om «Paulus' ideassociasjoner» i «K. & K.» hefte 10 1921). At den udødelighetsforestilling som har vært knyttet til slangen kan ha vært fremme — om enn bare i periferien — hos Jesus eller beretteren, synes ikke urimelig efter den analogi som er trukket: «den som tror på menneskesønnen skal ha evig liv».

Så gikk altså mine tanker og min gammeltroende vens tanker inn på forskjellig spor, også når utgangspunktet var Jesu samtale med Nikodemus. Hans gikk til korsfestelsen, mine gik til de skjulte veier i menneskenes forestillingsliv.

Det næste skriftsted som min ven citerte var nadverdordene: «Dette er mitt blod, den nye pakts blod som utgytes for mange til syndernes forlatelse». Men når jeg sammenholdt denne ordlyd med ordlyden i de andre gjengivelser av nadverdordene som vårt nytestament inneholder, så måtte jeg tenke på likhet og forskjel. Ikke i noen av de andre gjengivelser forekommer uttrykket: «til syndernes forlatelse». Derimot er det et annet uttrykk som er felles for *alle* og det er «*den nye pakt*». Og der ligger tyngden for mig. En ny «overenskomst» istedetfor den gamle. Den gamle «Israels pakt» med Gud var en gjensidig overenskomst: hvis Israel levde et moralsk liv efter Moselovens forskrifter vilde lykke og velstand komme til det fra Gud. Men hvis de vek av fra loven vilde Herrens straffedom ramme det. Den gamle Gud gjorde forskjel på onde og gode: deri bestod hans rettferdighet. Den nye Gud, Jesu far, som var fullkommen, lot solen sin gå op over onde og gode og lot det regne over rettferdige og urettferdige. Hans godhet var ikke betinget. Han var som en far, ikke som en «rettferdig» dommer.

Min venn fortsatte å citere Paulus og Peter, men selv ved disse citater gikk mine tanker ofte ad andre veier enn hans. Og jeg kom til det at hele vår forestillingsverden var forskjellig. For ham var det så at Jesu *død* var det centrale. Jesu *liv* hadde for ham en underordnet betydning; det hadde bare betydning forsåvitt som *det førte til døden*.

For mig hadde Jesu *liv* mest å si, og det var av underordnet betydning at hans død blev som den blev, betydning bare forsåvitt som den viste *følgen* av et liv som hans i en verden som den han levde i, en verden som ikke var så rent forskjellig fra verden mange ganger senere — og nu.

For ham var historien forut for Jesu død fremadrettet, men med Jesu død — eller rettere: ved hans opstandelse — stanset verdenshistoriens ur, eller, som min venn antagelig vilde si: frelseshistoriens ur.

For mig var historien også før Jesu fremtreden en kjede av årsaker og virkninger som historien efter den tid. Men hverken historien før eller historien efter ser jeg som en naturbunden kjede i den forstand at bare den materielle verdens lover virker. Og disse andre lover: *livets* lover — som ikke er ens med dem som hersker i den døde materie — og åndens lover som har sitt tak i menneskeslektens liv — de virker *nu* likeså vel som den gang. «*Jesus skrider incognito gjennem verden*» har professor Ragaz en-

gang skrevet. «Min far arbeider inntil nu; også jeg arbeider», sa Jesus. Og de ord gjeller den dag idag. Vår far arbeider fremdeles, men hvem av oss tør si: også *vi* arbeider?

Min gammeltroende venn vilde naturlig se *tilbake* på historien, omtrent som om en vilde sitte baklengs på en vogn og se på den *tilbakelagte* vei. Jeg vilde sitte *fremlengs* og uavladelig søke efter neste skritt å ta i det urskogs virvar som omgir oss.

For «Gudsveldet», det vi ber om skal komme, det er ennu ikke kommet; men det er «i kjømdi», som det heter på landsmål. Og vår opgave er å være medvirkende til rikets komme, å ta det slit, den upopularitet, ja kanskje forfølgelse som høist sannsynlig vil følge dette arbeid, å tilby Gud hele vårt jeg, kropp og sjel, til tjeneste for hans vilje. Men til det trenger jeg *tro*, tro som er det motsatte av mismot, en veldig tro fordi det ser så urimelig, ja håpløst ut. Min venn vilde istedet si at der trenges «*bekjennelsestroskap*». Men det er for mig noe nær det motsatte av tro. Bekjennelsestroskapen er bakutrettet, troen er fremadrettet.

Min venn vilde sikkert si at også bekjennelsestroskapen er fremadrettet, fordi bekjennelsen inneholder troen på en kommende tilstand hvor vi skal «leve og regjere med ham i hans rike». Og selv om han egentlig ikke vil regne med at Jesu disciplers virke kan ha noen bestemmende innflytelse på tiden for denne nye tilstands komme — det inntrer nemlig efter et «ur», hvor menneskene ikke er ledd i maskineriet — så vet jeg at han ser på veksten av alt kristelig arbeid som et lovende tegn. Hvis det arbeid som vet med sig selv at det er kristelig — og derfor også sier at det er det — vinner fremgang, sterkere fremgang enn kanskje lignende virksomhet som ikke kaller sig kristelig, ja så er det et godt tegn.

Men jeg minnes ikke bare dette Ragaz ord om Jesus som skrider *incognito* gjennem verden, men også *Jesu* ord om dem som på hans tid gjorde proselytter og hans ord om det å bli *vel* omtalt og det å bli bakvasket — det første var de *falske* profeters lodd, det sisste de *sanne* profeters.

Ja så stor kunde forskjellen mellem min gammeltroende venns synsmåter og mine være at mens han kunde endt en bibeltime med et kall til å *la sig frelse* vilde jeg ha kunnet slutte med et kall til å *være med å frelse* den verden som ennu ligger i det onde.

Og så spør jeg mig selv: er disse synsmåter utslag av forskjellige åndsanlegg: en utidig aktivitet og en avbalansert ro og evne

til å hvile? Eller er det så at den ene av oss har fattet Kristus og den annen ikke?

Er det så at han er omvendt og jeg ikke — eller er det — omvendt?

Er det kanskje også så at der i Guds rike — som ikke er noen religion — er plass for oss begge, fordi Guds rike er *menneskesønnens* rike?

O. F. Olden.

FINMARKSPRESTEN JENS STUB

Av provst A. Halvorsen.

Jens Stub var født paa gaarden Løken i Eids prestegjeld i Nordfjord 3dje mars 1764. Hans far, Johan Daniel Stub, var dengang adjungeret hos sin far, sorenskriver Lars Stub, hvis embede han fik i 1795 og hadde til sin død 19de desember 1802. Han var to gange gift og hadde ialt 15 barn. Jens Stubs mor var farens første hustru, Anna Heggelund Krogh.

Jens Stub blev først undervist i hjemmet av huslærere, deriblandt student, senere sogneprest i Alten-Talvik, Isaac Severin Frimann. Derefter kom han til Bergens latinskole, hvorfra han i 1782 blev dimittert til eksamen artium, som han fik med karakteren «laudabilis et publico encomio ornatus». Teologisk eksamen tok han 1788 med laudabilis, en i den tid sjeldnere karakter ved embedseksamen. Samme karakter fik han ogsaa for dimispræken. Ved sin avgang fra universitetet fik han det vidnesbyrd ved professor Hornemann, at han «fortjener baade for sine indsigter og vedholdende flid og gode moralske karakter at regnes blandt vore bedste teologiske kandidater».

1790 reiste han — efter at ha været huslærer et par aar — til Kjøbenhavn for at «solicitetere» og blev 7.—6. 1791 utnævnt til sogneprest i Alten—Talvik. 18.—4. 1792 blev han ordinert i Trondhjem av biskop Schønheyder, overtok sit embede 24.—7. s. a. og holdt sin tiltrædelsespræken 5. søndag e. tref. s. a.

14.—5. 1792 — altsaa før han hadde tiltraadt sit embede blev han av biskopen beskikket til provst i Vestfinmarken. Herom underrettet biskopen provstiets andre prester saaledes: «Da dette sogneprestembede (Alten—Talvik) stedse har været forenet med provsteembedet i Vestfinmarken, som det og i henseende til forbindelse med amtmandens forretninger og til embedsbrevenes befordring ikke vel kan være anderledes, saa har jeg i forutsætning av de herrer herredsbrødres samtykke under dags dato git

velbemeldte hr. Jens Stub beskikkelse at være herefter provst for Vestfinmarken.[1]

For en saa dyktig mand, som Stub var, midt i ungdommens bedste kraft og fyrighet blev der meget at utrette i Finmarken. Oplysningen stod jo meget tilbake. Selv blandt nordmændene kunde bare nogen faa læse. Og blandt finnerne var tilstanden ytterst sørgelig. Det desto mere, da kun et ubetydelig faatal av finnerne, som dog var det langt overveiende folk i Finmarken, forstod norsk, og kun faa av presterne forstod eller kunde tale det finske sprog. «Missionskollegiet» bestod vistnok endnu, men var efter biskop Schønheyders mening kun «det arme Nordlands og Finmarkens stedmoder». Det utrettet litet andet end at virke som en økonomisk administrerende myndighet.

Skolevæsenet i Alten—Talvik hadde siden Thomas von Westens dage hat den samme ordning med to skolemestere for finnerne og en for nordmændene. I 1796 skedde der endelig nogen forandring. 17. juli dette aar holdt biskop Schønheyder visitats i Talvik, og der blev da gjort avtale med Stub om, at «han i forening med medhjælperne og nogen forstandige mænd av almuen» skulde indrette «fast skolehold paa Talvik og bestemme, hvad der til fattige børns kosthold er fornødent at bidrages av seminarii beholdning, og hvilke børn saaledes kan holdes fri». Denne bestemmelse blev dog ikke efterkommet. Der blev ingen fast skole oprettet i Talvik. Al skole blev fremdeles omgangsskole, men der

---

[1] Blandt provstiets prester var dengang Christen Olsen, sogneprest til Loppen. Ulykkelig egteskap m. m. hadde gjort ham drikfældig. Og hans daarlige liv og skjødesløshet i embedsførsel gjorde, at der blev tale om hans avskedigelse. En tid førte han «ministerialboken» saaledes, at han med kridt skrev paa kontorvæggene. Engang han var paa anneksreise, lot hans hustru kontoret rengjøre, og dermed vaskedes hele «ministerialboken ut! Derom skrev biskopen til provstiet og lot det «strengeligen» bli «paatalt» og presten truet med suspension. Senere skriver ogsaa biskopen om ham og uttaler, at det var «synd mot menigheten», at den skulde ha en slik «lærer». Man maate forsøke at faa ham til «resignere embedet».

Sogneprest Olsen døde 50 aar gammel 2.—4. 1794, ikke som Erlandsen sier i sine «Efterretninger om Tromsø geistlighet» — ved forlis under baatreise fra Hasvik anneks, men ifølge Loppens kaldsbok «av et fald foran alteret», og som hans enke skriver «efter 14 dages sykeleie». Han blev jordfæstet 26.—4. 1794. — Enken Boletta Margrethe Lange døde i provst Stubs hus i Talvik 25.—3. 1799, 76 1/3 aar gammel.

blev ansat en lærer til for nordmændene, saaledes at der blev flere skolemestere i bygden.

Ogsaa i provstiets øvrige menigheter bedres skolevæsenet noget i denne tid. Utgifterne hertil bestredes av «missionskassen», av hvilken der ved kgl. resolution av 15.—11. 1794 bestemtes, at der skulde ydes i 3 aar aarlig til skolevæsenets fremme i Trondhjems stift 1000 rdl., i Akershus stift 600 rdl., i Bergens stift 500 rdl. og i Kristiansands stift 400 rdl. — Av de 1000 rdl. til Trondhjems stift tilfaldt der Alten—Talvik 30 a 40 rdl.

Skolemestrenes løn var jo ikke stor. Finnelærerne hadde 22 rdl. aarlig, en løn som i Stubs tid forøkedes med 8 rdl., «eftersom alting nu skal være saa kostbart i Finmarken», saa man kunde frykte for at skolemestrene «ellers skulde frasi dem deres tjenester, som man ikke vet nogen skikket at vilde paata sig». — Samtidig fik lærer Johan Larsens enke Marie Nilsdatter 10 rdl. aarlig i pension, da provst Stub trodde, det vilde «være en opmuntring for de mest oplyste blandt almuen til at motta skolemestertjenester, naar de kunde vente at forundes pension for deres enker».

Skolekassens regnskap i 1799 har provst Stub levert saaledes:

Indtækt: Johannes Andersen, Elvbakke idømt bøte for ulovlig skoghugst, tilsendt fra fogden 11. febr. 5 mrk., 8 sk., 19. mars Aslak Petersen, Altens av amtet dikterte bøte for undsigelse 5 rdl., 3. novbr. Christen Madsjen, Altens idømte bøte for ulovlig skoghugst 2 rdl., av 30 brylluper, hvert 1 mrk., 8 sk. 7 rdl., 3 mrk. Tilsammen 15 rdl., 2 mrk. 8 sk.

Naar herfra drages forrige aars debet 8 rdl., 3 mrk., blir skolekassens beholdning ved utgangen av 1799 6 rdl., 5 mrk., 8 sk.

Utgift har i dette aar ingen været.

Mange av Finmarkens kirker og prestegaarde var i meget slet tilstand, og Stub fik sammen med amtmanden et stort stræv i anledning av de mange istandsættelser og nybygninger. — I Kistrand blev bygget prestegaard i 1796 ved proprietær Thomas Andreas Lyng fra Rotsund, som ifølge kontrakter av 29.—12. 1795 og 5.—2. 1796 skulde ha 925 rdl. for bygningen. Likesaa blev der i Hammerfest i 1799 og paa Loppen i 1797 opført nye prestegaarde av kjøbmand Noragen i Alten. Loppens prestegaard kostet 800 rdl., og Hammerfests 1550 rdl. — I Karasjok blev der 1796 bygget en «prestestue» av en kirkeverge i Karasjok Jens Hansen tilhørende bygning, som blev indkjøpt for 140 rdl., og

endelig blev der paa Hasvik i 1801 ogsaa opført en prestestue av et hus i Talvik, som missionskassen hadde kjøpt av kjøbmand Hvistendahl for 500 rdl. Flytningen til Hasvik og opførelsen der kostet 150 rdl.

I anledning av alle disse byggearbeider maatte provsten ofte paa lange og besværlige reiser, og da der krævdes mange penge, blev der meget stræv og mange ærgrelser. Men Stub gav sig ikke, før han fik alt istand.

I 1796 fulgte Stub biskop Schønheyder paa reise til Koutokæino, hvor der holdtes visitats 9. søndag e. tref. Der bestemtes under visitatsen, at der skulde oprettes faste skoler baade i Koutokæino og Karasjok. — I 1798 var provsten atter i Koutokæino for at indsætte Andreas Lyng som sogneprest.

Ved visitatsen i Talvik 1796 gav biskopen provst Stub det vidnesbyrd, at han prædiket «til opbyggelse og med bifald». Biskopen uttaler sig ved en senere anledning om ham, at «hans foredrag paa prædikestolen er tænksom og bibelsk kristendomslære i et fattelig og livlig sprog med en tydelig og harmonisk stemme».

Jens Stub hørte ikke til den tids rationalistiske prester, saavidt man kan skjønne. Men han kunde heller ikke noget med Hans Nielsen Hauge og hans venner. Han betraktet dem som «sværmere» og deres «lære» som «fanatisme». Dog uttalte han sig i sin senere i anledning av Hauges sak avgivne erklæring skarpt imot dem av presterne, «der er snart orthodokse, snart heterodokse og behandler religionen som et marionetspil, der ved usynlige snorer drives efter deres hensigter, saa man ei kan undres over, at den mindre oplyste blandt almuen tyr hen til saadanne sværmere, i hvis sætninger de tror dog at finde nogen enighet og konsistence». Han vilde heller ikke, at Hauge og hans venner skulde forfølges. Ti «en fanatisk lære», sier han, «er en epidemisk sygdom, der raser til en tid og igjen ophører av sig selv».

Biskop Schønheyder sendte provst Stub i 1799 200 eksemplarer av sin katekismusforklaring, hvorav 100 skulde utbredes i Vestfinmarken. Stub selv likte ikke den rationalistisk farvede bok, likesom det ogsaa synes som der vistes den motvilje fra almuens side, for hvem den da ogsaa var litet skikket som lærebok. Stub uttalte sig derfor ogsaa i skrivelse til biskopen mindre fordelagtig om boken. Herover blev biskopen vred og skrev saaledes til Stub: «Over deres utladelser over disse katekismer maa jeg gjøre mig ringe tanker om Deres omsorg for ungdommens anførelse til forstandig kristendom. Skal presterne lade det komme an paa,

hvad almuen (et ubestemt ord) synes om en lærebok, som har kongelig approbation, eller er det ikke Deres pligt at veilede skolemesterne til at bruke den i skoleholdet og at katekisere over den med almuen, især konfirmationsungdommen. Naar det sker, vil visst flere end et hundrede eksemplarer i provstiet bli begjæte, og naar de skjænkes, med tak imottas. Men vistnok har deres velærværdighet ikke værdiget denne katekismus at studere den igjennem for at bruke den».

Efter paalæg av amtmanden maatte Stub i 1795 paata sig postaapneriet i Talvik. Da han søkte om 10 riksdalers tillæg til postaapnerlønnen, fik han avslag, det desto mere, som forordningen av 4.—8. 1758 uttrykkelig bestemte, at enhver, som dertil var «duelig og bekvemt boende», «uvægerlig» skulde paata sig postaapneriet, og denne forordning mente poststyrelsen var en «hjemmel for hr. provsten til vedblivelse».

Der stiltes i denne tid ofte krav paa hjælp og bistand i anledning av offentlige eller private ulykker i Norge og Danmark. Ogsaa i Finmarken skedde der indsamlinger i saadanne tilfælde. — Da Kristiansborgs slot var brændt, blev der til «kongeboligens opbyggelse» ydet i 1794 av sognepresterne Westerwald i Hammerfest 10 rdl., Bernhoft i Maasø 5 rdl. og Lyng i Kjelvik 5 rdl.

Efter Kjøbenhavns brand i 1795 blev der til de brandlidte indsamlet i Alten—Talvik 11 rdl., 2 mark, 3 sk., i Hammerfest 18 rdl., 3 mark, 14 sk., i Koutokæino 5 rdl., 4 mark, 3 sk., i Loppen og Hasvik 12 rdl., 4 mark, i Maasø 9 rdl., 1 mark, 11 sk., i Kistrand 4 rdl., 3 mark, 14 sk.

Til de brandlidte i Nyborg i Danmark i 1798 blev der i Vestfinmarken indsamlet 16 rdl., 17 skilling, og til opførelse av Nykirken i Bergen i 1801 indkom der 33 rdl., 5 mark, 10 skilling.

I 1795 fik man i Talviks prestegaard besøk av en «hr. Müller», d. v. s. Ludvig Fillip av Orleans, og hans ven «schweitzeren Froberg» (grev de Montjoye), som var flygtet undav revolutionen i Frankrike.[1]

[1] Om dette besøk i Talvik, prinsens videre reise o. s. v. har jeg fortalt i min bok «Billeder av livet i Finmarken». Naar Elise Aubert i «Fra de gamle Prestegaarde» fortæller, at den gamle presteenke «mor» Lechve hadde fortalt, at hun i sit hus, Talviks prestegaard, hadde hat besøk av «Frankrigs konge», er det feilagtig. Hun blev 29de mars 1797 gift i Talvik med daværende sogneprest i Koutokeino Torbjørn Lechve. Maaske opholdt hun sig i 1795 som gjest i Talviks prestegaard.

Stub befandt sig længe ilde tilmote i Talvik og trivdes visstnok aldrig rigtig godt i Finmarken. I førstningen klaget han til missionskollegiet over næringssorger. Hans helbred blev svækket under det strenge klima og ved de mange reiser han som provst maatte ha. Han kunde vel ogsaa bli utaalmodig og bitter, naar han tænkte paa, at han med sine udmerkede eksamener og sine gode vidnesbyrd forøvrig skulde slite sine kræfter op under saa ublide kaar.

Biskopen formaner ham gjentagne til taalmodighet. Saaledes skriver han 18de april 1797: «Den store og milde Fader vise Dem, min kjære hr. broder, at hans forsyn sørger baade for det hele og for enkelte familier. Han bygge ogsaa Deres velfærd og hjælpe Dem at overvinde hypokondri og med anspændelse i Deres embede, studering, lærerarbeide og vandringer drive dem ut av kroppen, — og saa bie paa, til De kan avløses fra Finmarken».

Efterat Stub igjen klaget over at skulle maatte bli saa længe i Finmarken og uttalte mistro om, at hans forfatning nogen tid ved biskopens medvirken vilde bli taaleligere, skriver biskopen: «De maa lære med vedvarende flid at gjøre, hvad De kan i Deres post, at se hen til det vise og hellige forsyn, som ikke forglemmer os, men vil, at vi skal lære hans velbehag og bie paa hans raad».

Det var ogsaa svære tider i Finmarken de første aar, Stub var der. Fiskerierne hadde i flere aar slaat feil. En «smitsom syke» gik over Talvik i 1792 og 1793, saa de dødes antal i sidstnævnte aar oversteg de fødtes med 30. Biskopen finder da ogsaa, at «det arme Finmarken nu engang er litet begunstiget med naturens modergaver og pleie. Men det er den høieste og alstyrende Gud, som har gjort utdelingen av evner og leiligheten til kultur. Vi maa tie, skikke os efter omstændigheterne og hærdes ved møisomheter».

13de mai 1797 skrev Stub direkte til «missionskollegiet» og anholdt om «formedelst sin svækkede helbred og forøkede gjæld at være i erindring til befordring utenfor Nordlandene». Kollegiet anmodet derpaa biskopen om ved passende vakance i stiftet at bringe ham i forslag. Ved denne tidende blev Stub mere rolig, saa biskopen kunde uttale sin glæde over, at han «er tilfreds og sporer Guds velgjørende og forsørgende forsyn». «Ak dette forsyn fortjener vistnok al ære, tak, tillid og — underkastelse».

Til denne heldige forandring hadde vel ogsaa i væsentlig grad

bidrat, at fiskerierne i de sidste aar av aarhundredet var glimrende, saa at prestens indtægter blev i høi grad forøkede. Prestetienden, som dengang dog kun var en tredjedel av den samlede tiende, utgjorde i hvert av disse aar mindst ca. 2000 speciedaler.

Stubs økonomiske kaar blev da ogsaa saa gode, at han fandt at kunne gjøre en reise til Kjøbenhavn, for der at paaskynde sin befordring. Alle hans ansøkninger fruktet jo ikke. Hans helbredstilstand forværredes, og hans hustru, som paa mindre end 6 aar fik 4 barn, begyndte at skrante. Han androg derfor i 1799 om permission.

Men biskopen, som idethele syntes at være Stub litet huld, nu maaske ogsaa paa grund av Stubs mindre velvilje likeoverfor biskopens katekismusforklaring, gjorde vanskeligheter med permissionsandragendet. «Jeg finder dog just ikke», skrev han, «at Deres og Deres kjærestes fornemmelse av gigt er en fuldgyldig aarsak til denne reise, da for denne svakhet neppe ved et par maaneders ophold i Kjøbenhavn kan findes raad». — Herover blev Stub fornærmet. Han hadde ikke ventet, at biskopen skulde gjøre nogen indvendinger. Da han samtidig ogsaa temmelig skarpt kritiserte «kancelliet» for en resolution, som det — ukjendt som det var med forholdene i Finmarken — hadde fattet angaaende fisketienden i Kistrand, fik han av biskopen en skrape for sit «ubetænksomme utaalmodighets lune».

Da Stub hadde faat sine naboprester Johan Julius Strachen Westervaldt i Hammerfest og Claus Struve i Loppen til at betjene embedet under hans fravær, gav dog biskopen ham tilsidst reisetilladelse, men utbad sig Stubs bestemte meddelelse om grunden til reisen, om det alene var hans «attraa efter forflyttelse», eller om det med sandhet kunde siges, at han vilde søke raad for sin helbred.

Stub reiste saa i februar 1800 og kom tilbake ut paa høsten. Men heller ikke denne lange, besværlige og kostbare reise syntes at skulle bringe ham maalet nærmere. Han maatte reise hjem uten at ha opnaad forflyttelse eller noget løfte derom.

Hans skuffelse og bitterhet over dette kommer tilsyne i en korrespondance han efter hjemkomsten hadde med Vardøpresten Ove Christian Leyrdahl Daae, som senere blev sogneprest i Kjøllefjord (Lebesby) og derfra «rømte», som biskop Mathias Bonsach Krogh uttrykte det, i 1812 av fortvilelse over de elendige forhold i Finmarken. Daae var i 1800 i september maaned blit utsagt av sit hus i Vardø av Vardøhus kommandant Hammer og

hadde intet andet sted at ty hen til end den «aapne mark». Denne sin nød klaget han saa for provst Stub og spurte, om ikke ogsaa han burde ta sig en tur til Kjøbenhavn for sin fremtids skyld.

Stub svarte saa irritabel og fuld av daarlig humør i et brev av 23de oktober 1800, hvori han bl .a. skriver: «Da jeg nu har været i Kjøbenhavn, og da jeg nu derfra er kommet tilbake, og da jeg har lært nogenledes at kjende folk der, og da jeg ogsaa tilfulde er vidende om Deres omstændigheters beskaffenhet, og da der vel kan findes utveie til prestebolig paa Vardø naar De kun vil stræbe derfor, og da det ogsaa vilde være tungt for en anden at ligge paa aapen mark, især om han var ugift, — saa vil jeg fraraade Dem at nedreise, da utfaldet neppe vil bli efter Deres ønske, da presterne i Finmarken nu maa bli længe, og da de ei er ansete for at ha ringe indkomster, og da man maaske tror, at de ei er meget duelige, da de saa langt borte fra adgang til lærdom har nok med at vedlikeholde, hvad de har lært, nb. cm de har læst noget nyttig». (Hvilket vistnok Daae ikke hadde gjort!)

Som andre norske prester i den tid hadde Stub sin «kommissionær» i Kjøbenhavn, som skulde passe paa, naar der blev et eller andet passende embede ledig, og da indlevere ansøkning for vedkommende prest. Avstandene var jo saa uhyre og postgangen saa langsom, at en Finmarksprest ikke vilde faa vite om embedets ledighet, før det allerede var besat.

Høsten 1800 blev Veø sognekald i Romsdalen ledig. «Kommissionæren søkte embedet paa Stubs vegne, og 23de januar 1801 blev saa Stub utnævnt. Han flyttet først fra Talvik efter at ha holdt sin avskedspræken 12te søndag efter trefoldighet s. a.

Han blev straks konstituert som provst i Romsdals provsti, som først i 1861 blev delt i to provstier. Men først 22de november 1817 fik han utnævnelse som valgt provst.

I 1814 valgtes han til 2den repræsentant for Romsdals amt til riksforsamlingen paa Eidsvold. 1ste repræsentant var amtmand Hilmar Meincke Krog. Stub hørte i forsamlingen til den minoritet, som ansaa foreningen med Sverige ønskelig og nødvendig.

Stub kom fra haardt Finmarkskald til et Romsdalskald med tildels haarde reiser. Og under en av disse reiser, til Sylte annekskirke, omkom han ved forlis paa Tresfjorden 24de oktober 1819.

Stubs eftermæle fra hans virksomhet i Romsdal og som Eidsvoldsmand er tegnet saaledes av D. Thrap: «Han var en av de

fremragende prester i Trondhjems stift i aarhundredets begyndelse», «en saare dygtig prest», en av dem, der virket i stilhet og døde i sit lovlige kald». «Hans virken i riksforsamlingen var ogsaa stilhetens, og han hørte til de medlemmer, der mere gjorde sig bemerket i det private samliv utenfor møterne end i disse».

Provst Stubs hustru var Gjertrud Helene Heiberg, født 23de oktober 1774, datter av provst Johan Widing Heiberg, sogneprest i Gloppen i Nordfjord. De blev viet 21de august 1793 hjemme i Talviks prestegaard av sogneprest i Koutokeino Torbjørn Lechve. Fru Stub døde i Trondhjem 22de november 1852.

Stub og hustru hadde 10 barn, hvorav de 5 blev født i Talvik.

TEOLOGI OG KIRKE

NOGLE ORD AF EN DANSK I ANLEDNING AF NORSKE UDTALELSER.

I den senere tid er jeg blevet opmerksom paa gentagne udtalelser fra norsk side, som gaar ud paa, at grundtvigianismen i Norge nu er en saga blot. Den hører fortiden til. Man er skredet ud over den. Undertiden merkes der dog ligesom i ordene en følelse af, at man savner den. Men det rokker ikke ved, at man er færdig med den.

Stærkest kommer det frem i det smukke festskrift til professor *Lyder Brun:* «Gamle spor og nye vejer». Det beskæftiger sig i det hele meget med grundtvigianismen. Særlig gælder dette en afhandling af hr. pastor *Arne Fjellbu:* «Den kirkelige anskuelse i Norge», der, som titlen viser, gaar like løs paa sagen.

Pastor Fjellbu giver et referat af denne saakaldte «kirkelige anskuelse». Han begynder dette referat med at sige, at den kom, som bekendt, ved Grundtvig som en reaktion mod det store virvar i kirken. — Grundtvig fandt, at det var det saakaldte «rene skriftprincip», som var skyld i al usikkerhed og uro i sindene, — og til denne sætning mener forf. at maatte føje et udraabstegn. Dette udraabstegn undrer mig noget. Jeg føler mig fristet til at spørge, om man i Norge sidder inde med et klart og fast skriftprincip? Imidlertid, det er jo rigtigt nok, at her saa Grundtvig den store mangel, han vilde afhjælpe ved sin henvisning til trosbekendelsen. Naar skriften skulde gøres til troens kilde og norm, saa kom troen i skriftfortolkernes, i teologernes vold; disse skulde saa afgøre, hvad kristendom var; derom kunde de, som faktum udviste, ikke blive enige, og saaledes var protestantismen altsaa endt i et «eksegetisk pavedømme», hvor man bare havde benyttet den ene pave i Rom med mangfoldige smaapaver eller partipaver, der hver erklærede, at bøjde man sig ikke for deres udlægning, saa var deres kristendom af en mere eller mindre tvilsom karakter. Men overfor dette unægtelige virvar henviste Grundtvig saa til trosbekendelsen ved daaben. Og dermed

var da løsningen fundet; der var vist vej ud af vilderedet; her havde man herrens egen indstiftelse og herrens eget ord til den enkelte. Hermed havde den troende fundet det, han umulig kunde undvære: et stade, der var højt hævet over teologernes kamp om skriften og tilgjængeligt ikke blot for den vise og lærde, men ogsaa for den enfoldige. Dette udvikler pastor Fjellbu med sine egne og forskellige norske grundtvigianeres ord, men minder saa om, at dette nye stade alligevel viste sig at være angribeligt; det nye, saakaldte objektive grundlag var selv en omdisputerlig størrelse; man angreb standpunktet med historiske, videnskabelige grunde; historiske undersøgelser syntes at vise, at trosbekendelsen kunde ikke være et ord af herrens egen mund. I denne sammenheng anfører han saa et ord af *Fredrik Wexelsen:* «De meget lærde «beviser» for den kirkeliges anskuelses daarlighed, som en agtet universitetslærer fremfører, maa vi tilstaa, vi mangler aldeles dygtighed til at møde. Vi har stillet op mod den (dem?) alene en tro, en barnetro, som vi vistnok ej kan give nogen, men som ved Guds hjælp heller ingen kan tage fra os, hvor latterlig og dum den end maaske vil forekomme dem, der ikke har den». Hermed, mener forf., har den kirkelige anskuelse holdt den mest træffende gravtale over sig selv. Thi her opgav man jo netop det, der skulde være den store vinding ved anskuelsen, nemlig en objektiv trosregel for alle, som *Wexel* havde udtrykt det, og faldt tilbage paa en subjektiv barnetro. Saaledes maatte den kirkelige anskuelse falde, fordi dens teologi støttede sig til skrøbelige støtter; og den faldt paa dette, at den ikke kunde finde vejen til Kristus selv uden at binde ham til en bestemt historisk hypotese — nemlig den, at trosbekendelsen skulde være givet apostlene af herren selv i de 40 dage.

Saa vidt pastor Fjellbu. Men vi finder noget lignende uttalt andre steder. Saaledes siger *Eivind Berggrav* i en artikel i Højskolebladet (no. 2) om den nylig afdøde *Gustav Jensen,* at «vi har jo ingen egentlige grundtvigianere i Norge». Og i et stykke af *H. Blom Svendsen:* «Et og annat om «pastoren» og hans kirkegang» (ogsaa i festskriftet for *Lyder Brun)* hedder det om pastoren ɔ: Grundtvigs biograf *H. Brun:* han hadde ingen følelse af, at han selv tilhørte en aandsretning, som holdt paa å ebbe ut». Det synes altsaa at være en afgjort sag, at man i Norge er grundig færdig med grundtvigianismen; den betragtes som et ganske overvundet stadium.

Men den *har* altsaa været der; den talte i sin tid endogsaa

betydelige repræsentanter. Og helt lykkelig synes man dog paa den anden side ikke at være over, at den nu er saa aldeles borte. Den har i sin tid paavirket mange gode norske kirkemænd. Saaledes uttaler i alt fald Eivind Berggrav sig. Han fortsætter menlig efter at have udtalt ovenanførte bemærkning saaledes: «Men meget af det bedste fra Grundtvig vil I finde indsmeltet i nogle af vore fineste og betydeligste kirkemænd, saaledes netop hos Gustav Jensen. Uden dette moment vilde flere af de mænd, som har præget norsk kirkeliv været ganske anderledes artede. I Norge kunde man tale om «den usynlige Grundtvig». Men dette vil jo dog kun sige, at den kirkelige anskuelse i Norge nu kun er til stede i form af eftervirkninger, der stedse mere og mere vil forsvinde, ja som vel sagtens nu med Gustav Jensens død er væsentlig forsvundne. Thi hvilke af de nulevende betydelige kirkemænd i Norge kan vel siges at være paavirkede af Grundtvigianismen?

Men denne i Norge afdøde og kønt begravede kirkelige anskuelse har altsaa efterladt et savn. Det merker man tydeligt i Arne Fjellbus udtalelser. Man savner en «kirkelig anskuelse». «En kirkelig anskuelse har vi ikke i vort land i dag». Nej, tilvisse; det har man ikke i Norge i øjeblikket. For den, der hernedefra ser paa den kirkelige udvikling i Norge, ser de saadan ud, at jo mere man fra de to modsatte hold, pietisme og moderne teologi, fik taget livet af Grundtvigianismen, desmere blev stillingen den, at kirkelivet samlede sig om to hinanden mere og mere modsatte teologiske retninger, der nu staar saa fjendtlig overfor hinanden, at der næppe kan tales om nogen kirkelig enhed mellem dem. Man savner en bred kirkelig tankegang, der kunde løfte sindene op over de skarpe og spidse teologiske modsætninger.

Lad os prøve paa at kaste et blik paa stillingen i øjeblikket. Jeg tænker ikke, det vil føles som anmassende, naar en dansk forsøger paa at udtale sig herom. Det sker i alt fald ingenlunde ud fra nogen forfængelig overvurdering af det danske. Vort danske kirkeliv lider tilvisse af saa mange brist, at vi ikke har synderlig grund til at hæve os op over andre. Men det kan jo da undertiden hjælpe til at klare ens tanker, naar man ser, hvordan de har det andre steder. Og de norske kirkeforhold tager sig da — naturligvis set i grove omrids — for mig saadan ud, at den Gisle Johnsonske retning nu, stærkest repræsenteret i *O. Hallesby* har faaet en stedse stigende magt, at man her styrer i en retning, der vil umuliggjøre enhver kirkelig anskuelse, idet man gør en skarpt udpræget ortodoks skriftteologi gældende som øverste kirkelige princip.

Og overfor denne retning staar der en anden, mere moderne, «liberal» teologi, der gør alvor af nutidens kritisk-videnskabelige metoder og derfor nødvendig medfører et friere syn paa bibelen. Men altsaa: det er teologi, der staar mod teologi, mere og mere skarpt og uforsonligt. Og Teologien er vel en god tjener, men en meget slem herre. Striden synes at staa om, hvilken teologi der skal være det kirkebestemmende princip, hvilken teologi der skal afgøre troens ægthed eller uægthed. Jeg indser fuldt vel, at det er den konservativ-pietistiske teologis angribende holdning, der fører til, at spørgsmaalet stilles paa denne skæbnesvangre maade; men jeg kan ikke se andet, end at udviklingen har ført til, at spørgsmaalet bliver, hvilken teologi der skal herske i kirken. Og det er det skæbnesvangre; thi ingen teologi maa herske i kirken. Naar sagen stilles saadan, at striden mellem modsatte teologi-lejre gøres til det afgørende i menighedens liv, saa opslides troen, og menigheden opløses. Og saa er det ikke saa sært, at man savner en «kirkelig anskuelse».

For mig ser det unægtelig saadan ud, som om man i Norge nu omtrent staar der, hvor Grundtvig stod i 1825. Man har intet andet ledende princip end «skriftprincipet». Og det fører uvægerlig, hvis det forstaaes saaledes, at skriften ɔ: skriftfortolkningen, teologien, sættes over troen, til kirkelig opløsning. Her fandt Grundtvig med rette, at kilden laa til alle vanskelighederne i hans tid, og jeg gentager, at jeg ikke forstaar pastor Fjellbus udraabstegn i den anledning. Havde Grundtvig ikke slaaet ned netop paa det punkt, saa var han ikke kommet et eneste skridt videre. Men netop, idet han gjorde det, førtes han ud over det døde punkt, og han fandt virkelig frem til en levende, kirkelig anskuelse, som i Danmark — det ved baade Fjellbu og Berggrav, der begge er kærkomne gæster i Danmark — ingenlunde er død ud endnu. Hvor skarpt striden staar i Norge, og hvor kirkeopløsende den virker, har vi netop i disse dage et grelt eksempel paa. Medens dette skrives, hører man fra Norge stærke røster, der kræver, at den nys utnævnte biskop *Gleditsch* ikke maa blive ordineret: de andre bisper, som alle er ortodokse, skulde bevæges til at nægte den liberale teolog ordination! Hvad betyder dette andet, end at man har ladet al følelse af kirkelig fællesskab blive opløst i den teologiske modsætning? I Danmark kan der endnu, som de sidste valg viser, blive, ikke blot udnævnt, men valgt baade indremissionske, grundtvigske og, hvad skal vi kalde dem, gammelkirkelige, «tredje retnings» biskopper. Men havde vi ikke haft Grundtvigianismen,

hvis blotte eksistens betyder en protest mod teologiens eneherredømme, saa er jeg ikke sikker paa, hvilken skæbne der vilde have ramt de sidste.

Pastor Fjellbu interesserer sig imidlertid ikke bare for Grundtvigianismen som en afdød størrelse, der tilhører fortiden. Han har en følelse af, at man her, trods alt, var inde paa noget rigtigt. For det første, siger han, havde de paa en vis maade fattet problemet: «Den kirkelige anskuelse var et forsøk — om end et forgæves forsøk — paa at finde det sikre punkt utenom alt det som kunde omstøtes af mennesker. Den var det forrige aarhundredes forsøk inden vor kirke paa at stille kristendommen paa en urokkelig grund uanset meninger og videnskabelige resultater. Saa meget havde de forstaaet at et ortodoks skriftprincip ikke magtet det. Frit stod de ogsaa overfor flere af bekendelsesskriftene. Som kristen var man bare bunden til bekendelsen. Klar forstaaelse hadde de ogsaa af, hvilken betydning det hadde for kirken, ikke for en enkelt kirkelig retning, men for den hellige almindelige kirke, at menigheten hadde noget at bygge sin tro paa, som stod fast, hvad der end hændte i videnskap og menneskemeninger».

Og for det andet, mener Fjellbu, var der ogsaa noget rigtigt i løsningen af problemet. Den væsentlige interesse, som laa bagved teorien, var nemlig den, at finde tilbage til Herren selv: «Trosbekendelsen var Herrens levende ord, talt ved Herrens egen mund og siden ved mundtlig overlevering — levende ord — gjennem Jesu efterfølgere ført helt ned til vor slegt. Det var altsaa ikke nok, at trosbekjendelsen stemte med skriften og hadde sit bevis i skriften, slik som skriftteologene mente det. Den maatte staa over skriften, suveræn over alt, hvad der — dels mere tilfældig — var skrevet til bestemte menigheder og senere samlet til kanoniske skrifter. Den maatte staa over de mange spørgsmaal, som der i skriften kunde strides om, over enhver skriftopfatning. Meninger om skriftens forskellige skriftopfatninger skulde ikke skille kirken og dens lemmer ad. Det som skulde samle og ene var det man med visshed kunde føre tilbake til Herren selv».

Og ikke blot det. I ordet fra Kristus har man den levende Kristus selv lyslevende blandt menneskene i sin gerning for menneskene, som man i en mands mundtlige tale har manden selv. Og man finder da, naar man ser nøje til, ikke blot i selve daabsbekendelsen saadanne levende ord af Herrens mund, men ogsaa i forsagelsen, Fader vor, nadverordene og fredlysningen.

Men, siger saa Fjellbu: «Det er jo en letvindt sak at se, at hele

dette syn ikke holder, at problemet ikke blev løst ved at ta frem enkelte ord av Jesus, Herrens levende ord». Muligvis kommer han dog her for hurtigt til sin afsluttende dom. Der er i alle fald nogle af hans bemerkninger, der tyder paa, at han ikke helt har forstaaet det standpunkt, han angriber. Saaledes naar han siger, at Grundtvigianerne stod frit overfor flere af bekendelsesskrifterne. Den kirkelige anskuelse stillede dem frit overfor *alle*. Thi — og det er det afgørende — den gav dem en helt ny stilling overfor det skrevne (eller trykte) ord som saadant. Her ligger just det afgørende punkt, som saa mærkværdig ofte overses, naar den kirkelige anskuelse er til behandling, den skarpe adskillelse, som Grundtvig gjorde mellem det talte og det skrevne ord. Det skrevne ord er som saadant sekundært i forhold til det mundtlige; kan kun uegentlig kaldes «ord», da det er et i sig selv stumt, kunstigt, af mennesker konstrueret afbillede af ordet. Derfor kan intet skrevet ord som saadant, ingen blot nedskrevet beretning fra en forsvunden fortid gøres til herskende princip for menigheden eller til dens skabende livskilde. Det er gennem dette grundsyn, at Grundtvig passerer. Kun det gjorde det muligt for ham at komme til en «kirkelig» anskuelse. Og der maa derfor slaget staa. Imidlertid er det jo ikke Grundtvigianismen, der her skal drøftes; kun skal det bemærkes, at det kirkelige syn, som Grundtvig saaledes indledede, ikke staar og falder med hans specielle teorier, som han selv gentagne gange erklærede for meninger, paa hvilke han selv personlig ganske vist lagde den største vægt, men som ikke maatte gøres til trosartikler. Naar ingen teologi som saadan maa herske i kirken, maa Grundtvigs det naturligvis heller ikke. Men — deraf følger altsaa, at den «kirkelige anskuelse» i sit anlæg er noget mere end disse teorier, og at den paa sin vej har passeret problemer, som man maa forstaa og søge at naa tilbunds i, før man kan siges at være blevet færdig med den.

Nej, det, der interesserer mig her, er det fra norsk side klart udtalte savn af en kirkelig anskuelse og den dermed følgende erkendelse af, at der maa arbejdes hen til at vinde en saadan. Den religiøse livsnerve i Grundtvigianismen var, siger Fjellbu, af sandheden. «Den fører os frem til vort eget arbejde: at finde frem til Kristus selv, at bygge vor kristendom og vor kirke paa en sikker grund, som kan staa uanfegtet av al videnskabelig forskning og dens resultater». «En kirkelig anskuelse har vi ikke i vort land idag. En anskuelse blir først kirkelig naar den kan samle, ikke splitte. Enhver kirkelig retning som kommer op og som stø-

ter bort kirkens og Kristi venner ved at sætte gjerder om sine egne meninger, er ikke kirkelig». «En kirkelig anskuelse faar vi i den grad vi som kirkens objektive grundlag kan anerkjende Kristus, den Kristus, som vi har i den historiske overlevering og som lever idag ved faderens højre». «Vi har hat en kirke bygget paa Peter og hans efterfølgere, vi har hat en skrift- og bekendelseskirke. — Den kirke vi nu maa faa er en kristkirke».

Vel, man vil altsaa virkelig søge at arbeide sig igennem til en kirkelig anskuelse. Det er det store og glædelige, at man virkelig vil det, at man ser maalet. Det er retningen, det kommer an paa. Saa forenes vel de viljer en gang, som vil det samme. Man har altsaa forstaaet, at det er en livssag for den norske kristendom, at der nu vindes frem til en kirkelig anskuelse, ligesom det i det lange løb er en livssag for den hele protestantisme. Men netop fordi savnet af en saadan er saa akut i Norge, er der haab om, at man der ogsaa vil kunne vinde nogle skridt frem i denne retning. Det var akut i Danmark for hundrede aar siden, og saa fødtes Grundtvigs kirkelige anskuelse. Det har imidlertid vist sig, at den ikke turde slaa rod i Norge; man maa her have det, man skal kunne bruge, paa sin egen maade, groet ud af folket selv, og det maa derfor inderlig haabes, at det maa lykkes at faa det. Kun maa man ikke vente, at alle vil forstaa saadanne nye tankers kirkelighed. Selvfølgelig vil de til en begyndelse afvises af dem, der holder fast ved de gale og opløsende principer. En tankegang kan virkelig godt være kirkelig, selv om den «stødes bort» af mangfoldige, i denne henseende nemlig vildledte kristne. Den er kirkelig, naar den ødelægger de falske, ukirkelige principer og samler eller kalder til samling om et positivt centrum, som virkelig kan overvinde de falske modsætninger, under hvis indbyrdes strid al kirkelighed opslides og tilsidst forsvinder. Der er meget for dem, der her vil arbejde, at arbejde med. Der er f. eks. modernismen, der er en skikkelse som prof. *Heiler*, der er i Sverige ærkebiskop *Söderbloms* rastløse virksomhed, som imidlertid endnu ikke er naaet frem til principiel klarhed, og der er hos os grundtvigianismen. Kunde det lykkes pastor *Fjellbu* og andre i Norge at samle kræfter om et saadant kirkeligt arbejde, da vilde meget være vundet, ikke bare for Norges kirke selv, men ogsaa for os andre.

J. P. Bang.

NOTIS

Johs. Müllers artikler.

Da jeg selv i sin tid som redaktør vegret mig til det yderste ved å ta inn «rettelser» fra forfattere som hadde funnet sine bidrag vansiret av trykkfeil, var det bare lønn som fortjent om jeg nå selv fikk smake deres lodd. Men da de dog i de fleste tilfeller selv hadde lest korrekturen, og jeg derimot ikke har gjort dette, må jeg her få tilføie noget som jeg ved manuskriptets utarbeidelse hadde beregnet selv å skulde sette inn når jeg fikk korrekturen. Bokstavfeilene skal jeg ellers la være (lindring istfr. hindring s. 148 og et overflødig «ikke» s. 150 må jeg dog få nevne), men vær så snill i fotnote til min artikkel å føie inn angivelsen av de hefter hvor Müllers tidligere artikler i Kirke og Kultur finnes. Jeg sat i utlandet og skrev og hadde ikke der adgang til de gamle hefter. De to viktigste bidrag til forståelsen av ham er «Teosofiens fare for kristendommen», i augustheftet 1919, og «Gudsnydelse eller Gudsoplevelse» i april 1922.

Eivind Berggrav.

Liste over trykkfeil i min anmeldelse av Norsk biogr. leks. hefte 1—2 1923, s. 125 fl.

S. 125: «Kjent i landet *i fortid og de siste tusen år*». Meningsløst!

S. 126, spalte 1: «statte biografier» (skal være *stutte biogr.).*

S. 127, sp. 2 øverst: Aall forbinner med .. dannelse *tilbake* (istfr. *tillike)* en varm ..opfatning!

S. 127, *Uhøre* fornøielig er — istfr.: *uhyre* fornøielig.

Det er ikke uhøre fornøielig med slikt!

LITTERATUR

Kjærlighetssonetter av *Elisabeth Barrett Browning.* På norsk ved Ingeborg v. d. Lippe Konow.

Denne merkelige digtsamling — egentlig en inderlig privat bekjendelse i sonetter — er længst anerkjendt som en av perlerne i den rike engelske litteratur fra nittende aarhundrede. Mænd har ofte skildret sin kjærlighet, men kvinder tier for det meste med sine følelser, des større værd har det, naar en kvinde en gang synger ut.

Og som hun synger! Om sin svakhet, i sin ydmyghet; jublende og sterkt sommetider, forsagt og mismodig i mørke stunder og dog seirende. Høi idealisme bærer det hele, og dog er der et fast grep paa virkeligheten som mangen realistisk skildrer kunde misunde hende. Det

er paa tide, at vi faar en oversættelse til vort tungemaal og det saameget mer, som vi har hjertelig lidet av den slags digtning, hvor kjærligheten mellem mand og kvinde kommer frem fra idealsiden. Jeg vil ikke kaste vrak paa realismen, den er nu engang vort folkelynnes vei og vis. Men vi maa vel nu snart kunne se, hvordan vor ungdom tørker bort under al denne gammelmandsundervisning, og hvor fort de mister modet ved al den nedskrivning, som er foretaget fra realisationen begyndte med «kjærlighetens komedie». Lidt valuta er der nu igjen i kjærlighetsbanken, og om den ikke stiger saa høit som her, saa kan den dog oplives og blive sig sit verd bevidst under denne lyse, høie himmel.

Oversættelsen er god, saa deilige som i originalen er versene ikke i den norske gjengivelse, men det skal man vel heller ikke forlange at de skal være.

J. Gleditsch.

Du bist ich av *Franz Carl Endres.* Träume und Gedanken zum Problem der Weltversöhnung. Leipzig 1922. Der Neue Geist Verlag.

Boken er aldeles ikke så mystisk som titelen kunde tyde på. Heller ikke er det så meget av drøm som undertitelen lar formode. Mesteparten av bokens innhold er ganske praktiske, nøkterne tanker om verdensfreden. Der er en diskusjon mellem en historiker, en filosof, en biolog, en geistlig, en nasjonaløkonom og en lystig pukkelrygget person. Der er dessuten en samling citater om krigen av noen av menneskeslektens største åndelige førere, fra Sofokles til Romain Rolland, og en mer utførlig omtale av Buddhas lære om forløsningen ved kjærlighet. Og der er et sammendrag av Folkeforbundstankens historie fra Thomas av Akvina til president Wilson.

Men der er også noe av drøm. En drøm om en høiere bevissthet enn enhetsmennesket, og den er anskueliggjort gjennem to billeder: blodlegemene som snakker sammen om hvorvidt der kan finnes noen bevissthet hos denne kropp i hvis årer de strømmer og hvor alt — efter deres viten — foregår efter rent mekaniske lover: åndedrett og puls, og de er overbevist om at noen høiere bevissthet enn blodlegemenes finnes ikke. Og melkeveiens stjerner snakker sammen om hvorvidt der finnes noen høiere bevissthet enn deres, eller om ikke alle andre bevegelser er bare «lovmessige».

Og der er en drøm om en fremtid, da menneskene på en eldgammel granittblokk har funnet det ukjente ord: «krig».

Men gjennem hele boken går den tanke som Paulus ga uttrykk for da han sa at alle mennesker på hele jorden var av ett blod.

Boken er en meget leseverdig prøve på hvad den yngre, idealistiske slekt i Tyskland tenker. Den kostet før jul 1600 mark enda den er på 160 sider.

O. F. Olden.

Den store hvite flok: *P. Lykke-Seest.* Kr.a, Aschehoug.

Atter en historie om den moderne sjælespaltning, og denne gang spiller historien paa helt hjemlig grund, saa hjemlig at man uvilkaarlig ser sig om efter modellerne til bokens skikkelser. Her er menighetsfakultet og bedehus, her er den fromme

familie, hvis søn er bestemt til at blive «Herrens tjener» fra fødselen av — antagelig som et Gud velbehageligt offer for visse synder. Og her er Kristianiaungdommens ubundne seksualliv, og her er seksuelle begivenheter av sjelelig-legemlig art, saadan som det hører til i nutiden.

Interessen samler sig om den mandlige hovedperson og den indre spaltning mellem den glødende forkynder og den intellektuelt levende og kritiske aand i ham, en kløvning og kamp, som vi vel kjender. Maaske er den fremstillet med noget *grove træk*. Helten har rimeligvis faat noget formeget teaterfaçon baade i sin legemlige utrustning og i sit væsen. Kvinderne omkring ham er sagtens noget for ubetydelige og deres væsen for litet sammensat for moderne kvinder at være. Og løsningen er den ofte prøvede — at vende tilbake til slektsjorden igjen og blive bundet av jorden og saaledes blive harmoniseret i en anden og lavere toneart end den, som først er anslaat. Det har vi nu hørt (og ogsaa praktiseret) saamange gange, at vi vet, hvordan det har sig. Jorden drager saalænge den staar i kontrast til det jordløse, gjerne for mig vagabonderende liv paa anden grundvold, men jorden er ikke den virkelige løsning paa striden mellem vort jordbundne væsen og vor fantastisk himmelstræbende aand. Løsningen er ingen andensteds at finde end i troen paa den himmelske fader, som tillike er jordens almægtige skaper.

J. Gleditsch.

Religiøs tonesamling av *Jacob Sletten.*

Paa Stenersens forlag er utkommet: «Religiøs Tonesamling», 1ste hefte, komponeret av Jacob Sletten. Det indeholder 34 melodier til tekster fra Landstads salmebok og fra det nye salmebokutkast samt musik til gloria og den almindelige kirkebøn.

I dette hefte vil man finde en rigdom paa melodier av vekslende indhold og som gjennemgaaende er talentfuldt komponert samt vidner om megen smak og egte musikalsk følelse. Enkelte av dem bærer præg av den norske folketone.

I Garborgs «Aa hjelp mig du som hjelpe kann» synes komponisten at ha været særlig inspireret. Der er i den en inderlighet og et tungsind, vel svævende til tekstens stemning.

At der i et saa indholdsrigt hefte ikke skulde findes ting av mindre værdi er ikke at vente. Ikke alt virker like originalt men gjennemgaaende er stemningen godt truffet og melodierne vil utvilsomt faa indpas og vil være til glæde og nytte for alle dem som har sans og interesse for den religiøse musik.

O.

Hjertets lønkammere av *H. G. Wells.* (The secret Places of the Heart) oversat av C. J. Hambro.

Wells skildring av den store brændselsekspert vakte betydelig og fortjent opsigt i den angelsaksisk verden, da den utkom. Og den fortjener også hos os opmerksomhet, især da den nu foreligger i en god oversættelse ved den kjendte litterat og oversætter C. J. Hambro. Jeg vil ikke negte for, at slutningen forekommer mig flau, den har den samme svakhet som så megen engelsk litteratur, at den ikke vover at trække linjerne helt ut fra det i den første halvdel givne grundlag. I nærværende tilfælde vilde det rimeligvis også være umulig, ialfald kan

nærværende anmelder ikke gjøre det, som boken sigter imot, men ikke magter, nemlig at give e t n y t l i v s g r u n d l a g, en ny livsanskuelse eller hvad man vil kalde det, i sammenhæng med de i begyndelsen optrukne linjer til nutidens sjælstilstand. En sådan ny livsrigdom findes overhodet ikke, veien blir nok ikke nogen anden end en ny harmonisering mellem det gamle k r i s t n e p e r s o n l i g h e t s i d e a l og den nye psykologi.

Men til denne psykologi har forfatteren givet et godt bidrag. Den sjæleanalyse, som ved enkle midler foretages i den første halvdel av boken er mesterlig, den spænding mellem arbeidslivet og dets etiske idealer på den ene side og det efter personlig kjærlighetsforhold hungrende følelsesliv på den anden side, er meget godt gjengivet. En kan vel sige at det er typisk for tiden, likesom den eiendommelige art av træthet der følger med spændingen.

Jeg tror også at det her skildrede hjem og de tilfældige illegitime forbindelser har noget typisk ved sig for tidens barn, det hænger sammen med spaltningen mellem arbeidslivet med sin sociale moral til den ene kant og den følelseshungrende livsrest til den anden. Når det ene og det andet ikke kan arbeides sammen i personlig enhet, falder den ukultiverte rest ned i sanseligheten.

Mænd, som er stærkt optagne med intellektuelt arbeide har længe kjendt dette, de vil ved at læse Wells kjende sig selv igjen, men de vil ikke finde sig hjulpne med bokens anden del. Jeg kan nu, som bestandig før, ikke se nogen anden hjælp for disse dype sår end den Gud, som tilgir, virkelig tilgir, og heler, virkelig heler, de dype sår.

J. Gl.

Fra redaktionen.

Redaktøren maa bede alle tidsskriftets venner, dets medarbeidere og læsere om undskyldning for den store forsinkelse, den skyldes arbeidsstans og har ikke været til at undgaa. Det er meningen at lade de første hefter utkomme hurtigst mulig efter hinanden, saaledes at tidsskriftet fra september av igjen skulde være i sin vante maanedlige rute.

REDAKSJONENS ADRESSE: OSCARSGT. 43, KRISTIANIA.